

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

11 AUGUSTUS 1943

No. 1424

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Rotterdam).

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85 per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.*

*Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C).
Telefoon 88340.*

*Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor, Museum-
park, Rotterdam (C).*

*Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.*

INHOUD:

Blz.

Economische administratieve rechtspraak; Scheids- gerecht voor de Voedselvoorziening door Mr. H. E. R. E. A. Frank	244
Het tweeledig karakter van den Nederlandschen landbouw door Prof. Dr. Z. W. Sneller	250
Eenige opmerkingen betreffende de Europeesche vetvoorziening door Jan Delfgaauw	251
De Deensche landbouw in 1942 door Ir. M. K. Hylkema	256.
Overheidsmaatregelen op econo- misch gebied	258
Ontvangen boeken en brochures..	257
Maandcijfers.	
Gecombineerde maandstaat van de vier Neder- landsche groote banken en van het Nederlandsche bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij	259
Statistieken.	
Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	259

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De geldmarkt is ook na de aankondiging van de nieuwe staatsleening onverminderd ruim gebleven, eerder zijn de discountarieven nog iets teruggelopen, waarbij intusschen aangetekend moet worden, dat de omzetten, althans in het langere papier, niet groot zijn. Op zichzelf is deze situatie niet te verwonderen. Immers acute liquidatienoodzaak bestaat er voor bezitters van schatkistpapier, die op de nieuwe leening moeten storten, nog niet. Pas op 16 Augustus vindt de storting plaats. Inmiddels is nu al sinds de aankondiging van de uitgifte, of eigenlijk al ongeveer een week langer, de Agent van de Schatkist niet aan de markt, zoodat de houders van vervallen papier, voorzoover deze niet het provenu daarvan moeten reserveeren voor de storting, aangewezen zijn op het aanbod in de markt, dat zeer schaarsch is. Wanneer nu verwacht kon worden, dat binnen betrekkelijk korten tijd de Schatkist wel weer aan de markt zou komen, zouden de geldgevers terughoudend zijn, maar aangenomen wordt, dat eenige maanden lang de Agent uit de markt zal blijven, zoodat de bezitters van op de geldmarkt uit te zetten middelen met zeer lage disconto's genoeg nemen. Juli-papier wordt op ongeveer 2% verhandeld, hetgeen wel uitzonderlijk laag is. Tot nu toe heeft de Agent rond f 250 miljoen callgeld opgenomen, daarnaast is er een zeer omvangrijk bedrag aan liquide middelen, waarvoor de Agent geen emplot had. Maar het totale bedrag van f 700 miljoen, dat buiten de Rijksfondsen is geplaatst, zal toch zeker niet uit beschikbare middelen kunnen worden opgebracht. Hetgeen echter niet wil zeggen, dat inschrijvers zich het ontbrekende bedrag zullen moeten verschaffen door verkoop van schatkistpapier. De beleeningsmogelijkheid staat evenzeer open, en het heeft er den schijn van, dat de verschillende groote inschrijvers, voorzoover nodig, daaraan de voorkeur zullen geven boven verkoop van schatkistmateriaal.

De obligatiemarkt heeft na den inschrijvingsdatum een snel herstel te zien gegeven, vooral toen bekend werd, dat maar ongeveer driekwart der inschrijvingen werd toegewezen. De 3½% leeningen 1941 en 1942, die tevoren gesteund waren op 99½, herstelden zich spoedig tot iets boven dat peil. De nieuwe leening werd op 99½ gesteund, maar de steunactie behoefde zich niet over omvangrijke posten uit te strekken. De vóór de inschrijving niet gesteunde leeningen gaven een flink herstel te zien; de 3-3½% leening 1938, die tot beneden de 97 was ingezakt, steeg tot 98½, waarna een lichte reactie volgde. De 3% leening 1937, die tot circa 94 was gedaald, herstelde zich tot boven de 96½, waarna eveneens een lichte inzinking volgde.

Aldus was het beeld de eerste dagen na de toewijzing. Op Maandag 9 Augustus veranderde dit radicaal, toen onverwacht de steunverleening ophield. De nieuwe leening zakte begin beurs een oogenblik in tot 96, herstelde zich daarna tot 97½. De beide andere 3½% leeningen vertoonden per saldo een overeenkomstig koersverloop. De 3-3½% leening 1938 hield zich veel beter, maar vertoonde toch een daling met ruim 1 punt, evenals de 3% leening 1937. Zoo is derhalve de inzinking van het koerspeil der nieuwe leening dit keer veel scherper geworden dan bij de vorige uitgifte, toen geen steun werd verleend en toen de grootste marge met de emissie 1½% beliep. Thans bedroeg de maximum-marge niet minder dan 3½%.

ECONOMISCHE ADMINISTRATIEVE RECHTSPRAAK.

SCHEIDSGERECHT VOOR DE VOEDSELVOORZIENING.

Inleiding.

Bovenstaande weidsche titel bedoelt niet een verhandeling aan te kondigen over de economische administratieve rechtspraak in het algemeen, doch bedoelt slechts een stuk administratieve rechtspraak te signaleren, dat bezig is zich te ontwikkelen op het terrein van de voedselvoorziening.

Het zou wel gewenscht zijn, het vraagstuk van de economische administratieve rechtspraak eens in zijn algemeenheid te bezien en na te gaan, in hoeverre deze rechtspraak gewenscht is en op welke wijze verwezenlijking daarvan mogelijk is. Dit zullen wij echter aan meer bevoegde schrijvers overlaten. Merkwaardig is intusschen, dat, nu toch een zoo sterk overheidsingrijpen op economisch terrein bestaat en reeds zoo lang bestaan heeft, door deskundige schrijvers nog nagenoeg niet over dit onderwerp is geschreven. Nog merkwaardiger is, dat over de administratieve rechtspraak, die sedert September 1942 op het terrein van de voedselvoorziening bestaat, op een enkele uitzondering¹⁾ na, nog vrijwel niets in de daarvoor aangewezen tijdschriften is te vinden. Wij dachten het daarom niet overbodig daaromtrent een uiteenzetting te geven.

Alvorens echter in te gaan op de bijzondere administratieve rechtspraak voor de voedselvoorziening, meenden wij eenige algemeene opmerkingen, te moeten maken over de economische administratieve rechtspraak in het algemeen.

Men is algemeen van meening, dat in het belang van de rechtszekerheid de belangen van den burger moeten worden beschermd tegen onrechtmatige handelingen van de Overheid en dat deze rechtsbescherming in een goed functioneerende administratieve rechtspraak haar waarborg vindt. Het ligt uiteraard niet in de lijn van dit artikel om in te gaan op de ontwikkeling van de administratieve rechtspraak in ons land, noch een uiteenzetting te geven over de pogingen, die zijn gedaan om na de invoering van artikel 161 in onze Grondwet tot een algemeen geregeld administratieve rechtspraak te komen. Wij willen er slechts op wijzen, dat ook op economisch terrein deze wijze van rechtsbescherming een eerste eisch is en dat het ontbreken daarvan als een hinderlijke lacune moet worden gevoeld, te meer nu vrijwel alles van bovenaf geordend is en geregeld wordt.

Het is juist, dat hier nog te meer zal klemmen het bezwaar, dat wel aangevoerd wordt tegen administratieve rechtspraak, n.l. dat de Overheid geremd zou kunnen worden in haar werkzaamheid, hetgeen uiteraard nog meer spreekt in tijden, waarin een dynamische economische politiek wordt gevoerd. Dit bezwaar is zeer reëel, wanneer ook het beleid van de administratie door den administratieven rechter wordt beoordeeld.

Een tweede moeilijkheid bij de administratieve rechtspraak op economisch terrein zal zijn de keuze van den administratieven rechter. Moët dit een orgaan zijn van de administratie of een onafhankelijk rechterlijk college, of moet de taak van den administratieven rechter een adviseerende zijn? Als bezwaar tegen de eerste oplossing wordt wel gevoeld, dat een orgaan van de administratie geneigd is het algemeen belang primair te zien²⁾. Als bezwaar tegen een onafhankelijk rechterlijk college kan worden aangevoerd, dat een zoodanig college te veel buiten de sfeer staat van het economisch beleid, waardoor het bij een eventuele behoorlijkheidscontrole remmend zou kunnen

werken op het economisch beleid van de Overheid. Het is niet aan ons dit vraagstuk in dit bestek op te lossen. Wij geven voorshands de voorkeur aan een onafhankelijk rechterlijk college. Wel zal met beleid een keuze moeten worden gedaan ten aanzien van de personen, die tot dit ambt worden geroepen. Met name zal de keuze moeten vallen op hen, die de eischen van hun tijd begrijpen en op de hoogte zijn van het gevoerde economisch beleid. Dit sluit uiteraard niet uit, en wij zouden het als eisch willen stellen, dat bij hen een volledig besef bestaat voor de belangen van het individu en dat zij zullen weten in te grijpen in gevallen van willekeur en slordige behandeling van deze belangen. Het behoeft niet gezegd te worden, dat een zoodanig administratief college in tijden van een dynamische economische politiek met de grootste voorzichtigheid zal moeten optreden en er zich voor in acht dient te nemen de werkzaamheid van de Overheid niet te verlammen.

Het een en ander zal zeker bereikt worden, indien zoowel bij de Overheid als bij den administratieven rechter het besef bestaat, dat zij niet tegenover elkaar staan, doch naast elkaar; indien eenerzijds de administratieve rechter een goed begrip heeft voor de moeilijkheden van de Overheid bij het doorvoeren van haar economische politiek en anderzijds de Overheid den administratieven rechter niet als een ongewenschten voegd beschouwt, doch hem ziet als dengene, die haar werk aanvult, zoodat door beider werkzaamheid zoowel het algemeen belang als het belang van het individu wordt gediend. Onze ervaring is, dat dit zeer zeker in de practijk is te verwezenlijken.

Instelling van het Scheidsgerecht voor de Voedselvoorziening.

In twee belangwekkende artikelen in dit blad³⁾ heeft Mej. Mr. Hoetink een uiteenzetting gegeven over den opbouw van de verticale organisatie van de voedselvoorziening, waarna zij in een derde artikel⁴⁾ de ontwikkeling van deze verticale organisatie heeft besproken. In deze artikelen heeft de schrijfster reeds gewezen op de instelling van een administratieve rechtspraak op het terrein van de voedselvoorziening. Reeds onder de werking van de Landbouw-Crisiswet 1933 bestond een beroepsregeling, neergelegd in artikel 3,8° van het Crisis-Organisatiebesluit 1933. Alle geschillen, behalve de rechtsgeschillen, welke bij uitsluiting tot de kennisneming van de rechterlijke macht behooren, tusschen een crisisorganisatie eenerzijds en één of meer georganiseerden anderzijds, werden door den Minister beslist, gehoord een commissie van advies. In hoeverre hier van administratieve rechtspraak sprake was, mede gezien de privaatrechtelijke basis, waarop de crisisorganisaties geschoeid waren, zullen wij, als zijnde thans een academisch vraagstuk, buiten beschouwing laten.

Het overnemen van de taak van de behartiging der belangen van de voedselvoorziening door de nieuw ingestelde publiekrechtelijke organisaties, bedrijfsschappen genoemd, waarvan de basis werd gelegd in het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941, heeft ertoe geleid tevens de rechtsbescherming van de tot de bedrijfsschappen en andere onder deze gecoördineerde organisaties behorende ondernemers onder oogen te zien, hetgeen de redactie van artikel 13 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 tot resultaat heeft gehad. Ingevolge dit artikel worden alle geschillen tusschen een organisatie en één of meer ondernemers bij uitsluiting in eerste instantie beslist door een scheidsgerecht⁵⁾. Op 25 Augustus 1942 werd op grond van artikel 13, lid 2, van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 het Scheidsgerecht

¹⁾ „E.-S.B.” van 1 en 8 April 1942.

²⁾ „E.-S.B.” van Juni 1943.

³⁾ Aanvankelijk sprak artikel 13 van het scheidsgerecht, ingesteld bij den raad, waartoe de betrokken organisatie en de ondernemer behoorden. Aangezien van het oorspronkelijke plan om vijf raden voor de coördinerende taak van de organisaties in te stellen, is teruggekomen, is artikel 13 gewijzigd en wordt nu slechts van één scheidsgerecht gesproken.

⁴⁾ Mr. W. Nolen in „Arbitrale Rechtspraak” van 2 October 1942, no. 286, en Dr. E. J. Tobin in zijn artikel over het vraagstuk der zgn. erkenningen in groot- en kleinhandel in „E.-S.B.” van 24 Februari 1943.

⁵⁾ Vgl. de in 1924 gehouden rede over administratieve rechtspraak van Prof. v. d. Grinten, „Verspreide opstellen”, blz. 196.

voor de Voedselvoorziening ingesteld en het Reglement van het Scheidsrecht voor de Voedselvoorziening—hierna te noemen het Reglement—afgekondigd in de Nederlandse Staatscourant no. 164 van 25 Augustus 1942.

Het thans ingestelde scheidsrecht zal ontegenzeggelijk als administratieve rechtspraak beschouwd moeten worden. Of het een administratieve rechtspraak is in den zin van artikel 161 van de Grondwet, gelijk Mr. Nolen in zijn bovenaangehaald artikel betoogt⁶⁾, moet betwijfeld worden, omdat artikel 161 met name in de Grondwet is opgenomen voor een algemeen geregelde administratieve rechtspraak.

Competentie van het scheidsrecht.

De competentie van het scheidsrecht is geregeld in artikel 13 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941. De betreffende passage luidt als volgt:

„Geschillen tusschen een organisatie en één of meer ondernemers, als bedoeld in artikel 6, lid 2, waaronder mede zijn begrepen geschillen tusschen een organisatie en één of meer ondernemers omtrent een door de organisatie krachtens artikel 7, lid 2, onder 2, genomen maatregel of omtrent een ingevolge artikel 7, lid 2, onder 3, verleende vergoeding of opgelegde betaling, worden bij uitsluiting in eerste instantie beslist door een scheidsrecht”.

Artikel 13 spreekt derhalve van geschillen, zonder nader aan te duiden, welke geschillen daaronder vallen⁷⁾; het Reglement geeft evenmin daaromtrent uitsluitel; artikel 2 van dat Reglement zegt slechts, dat tot het aanhangig maken van het geschil bij het scheidsrecht slechts hij bevoegd is, die ter zake rechtstreeks in zijn belangen wordt getroffen. De bevoegdheid van het scheidsrecht is derhalve zoo ruim mogelijk gesteld. Immers, noch het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941, noch het Reglement bevat een competentie-artikel als bijv. artikel 58 van de Ambtenarenwet, terwijl evenmin een enumeratie van geschillen, die voor het scheidsrecht gebracht kunnen worden, plaats heeft.

Ondanks de ruime bewoordingen van artikel 13 vallen toch daarbuiten de privaatrechtelijke geschillen⁸⁾, hetgeen trouwens reeds uit het karakter van het scheidsrecht kan worden afgeleid. Bovendien zou dit in strijd zijn met artikel 160 van de Grondwet, waarin bepaald wordt, dat alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortvloeiende rechten over schuldvordering en andere burgerlijke rechten bij uitsluiting tot de kennisneming van de rechterlijke macht behooren. Volgens de Grondwet mag men dus niet voor deze gedingen van den gewonen rechter worden afgetrokken.

Slechts omtrent twee soorten gedingen wordt iets naders bepaald, nl. de onrechtmatige daad en het verzet tegen de invordering als bedoeld in artikel 9 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941.

Een bijzondere bevoegdheid wordt het scheidsrecht namelijk gegeven in artikel 30, lid 2 van het Reglement, dat bepaalt, dat het scheidsrecht een organisatie kan veroordeelen tot vergoeding aan een ondernemer van de door hem geleden schade. Artikel 30, lid 4, bepaalt voorts, dat van vorderingen tot schadevergoeding op grond van klachten, dat besluiten, handelingen of wegeringen om te besluiten of te handelen van een organisatie in strijd zijn met een wettelijk voorschrift op het gebied der voedselvoorziening, de burgerlijke rechter geen kennis neemt. Hier wordt derhalve bepaald, en dit is zeer belangrijk,

⁶⁾ t.a.p. blz. 146.

⁷⁾ Wel worden in artikel 13 eenige bepaalde geschillen vermeld, doch deze worden volgens de opvatting van het scheidsrecht uit hoofde van hun bijzonder gewicht nog eens uitdrukkelijk genoemd, ten einde de beteekenis daarvan te doen uitkomen; zie de uitspraak in de zaak van de firma v. D. te G. e.a. van 14 April 1943 („Voedselvoorzieningsblad” van 5 Mei 1943, no. 34).

⁸⁾ In dezen zin heeft het scheidsrecht zich uitgesproken in de uitspraak, vermeld onder noot 7.

dat een vordering tot schadevergoeding wegens een onrechtmatige daad van een organisatie aan den gewonen rechter is onttrokken en bij uitsluiting aan het scheidsrecht is opgedragen. Sommigen zullen meenen, dat deze bepaling in strijd is met artikel 160 van de Grondwet. Zij is inderdaad in strijd met de opvatting, die gemeenlijk door de rechterlijke macht, gezien haar uitspraken over de onrechtmatige overheidsdaad, ten aanzien van artikel 160 van de Grondwet wordt gehuldigd. De gewone rechter stelt zich immers dan op het standpunt, dat bij de beoordeeling van artikel 160 van de Grondwet gezien moet worden naar het voorwerp van het geschil, het petium, zoodat ook, indien een vordering op publiekrechtelijk terrein ligt, doch het een geldvordering of een eigendoms-kwestie betreft, deze vordering tot de competentie van den gewonen rechter behoort. Er bestaat echter een andere opvatting, volgens welke niet het petium, doch de verhouding, het fundamentum petendi, beslissend is. Is deze verhouding een publiekrechtelijke, dan kan het geding aan een anderen dan den gewonen rechter ter beslechting worden opgedragen. Bij de redactie van artikel 30, lid 4, is derhalve partij gekozen voor de laatste opvatting. Aangezien artikel 160 van de Grondwet niet duidelijk is op dit punt en omtrent de interpretatie strijd bestaat, is artikel 30, lid 4 van het Reglement dan ook niet als in strijd met de Grondwet te beschouwen.

In een recente uitspraak⁹⁾ heeft het scheidsrecht een vordering uit onrechtmatige daad tegen het Bedrijfschap voor Zuivel toegewezen, waarbij het scheidsrecht overwoog, dat het Bedrijfschap een onrechtmatige daad pleegde, die ingevolge artikel 1401 van het Burgerlijk Wetboek de verplichting medebrengt om de door de schuld van het Bedrijfschap toegebrachte schade te vergoeden. Blijkbaar beschouwt het scheidsrecht genoemd artikel 30, lid 2 van het Reglement niet als een voldoende basis voor de toewijzing van een schade-actie en grondt zijn beslissing daarom mede op artikel 1401 B.W. Naar onze meening is dit wel juist; immers in artikel 30, lid 2, is de veroordeeling van een organisatie tot de betaling van een schadeloosstelling slechts facultatief gesteld. Krachtens artikel 1401 B.W. bestaat echter een verplichting tot betaling van de schadeloosstelling, indien een onrechtmatige daad gepleegd is. Door toepassing van artikel 30, lid 2 van het Reglement alleen, zou de ondernemer derhalve in een ongunstiger positie zijn gekomen.

Voorts is het scheidsrecht nog een bijzondere opdracht gegeven bij de verzetregeling tegen een invordering, als bedoeld in artikel 9 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941¹⁰⁾. Dit artikel bepaalt namelijk, dat al hetgeen aan een organisatie verschuldigd is op grond van een krachtens haar verordening opgelegde verplichting, bij dwangbevel, medebrengend parate executie, kan worden ingevorderd. Het materiele verzet, nl. het verzet tegen de rechtmatigheid van de vordering of de hoegrootheid van het bedrag, wordt ingesteld bij het Scheidsrecht voor de Voedselvoorziening met een eventueel beroep op den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visserij. Het overige verzet komt bij den gewonen rechter.

Hoe zal nu het scheidsrecht van de hem gegeven bevoegdheid gebruik maken?

Volgens de woorden van artikel 13 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 zou het scheidsrecht de bevoegdheid hebben de doelmaticheid van de verordening te toetsen. Niettemin heeft het scheidsrecht ge-

⁹⁾ Uitspraak in de zaak van de N.V. „v/h. K. en Co. te Z. van 26 Juni 1943, („Voedselvoorzieningsblad” van 14 Juli 1943, no. 53).

¹⁰⁾ Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visserij van 27 November 1942, no. 34602, Rijksbureau voor de Voedselvoorziening in Oorlogstijd, afdeling Algemeene Zaken. „Nederlandsche Staatscourant” van 27 November 1942, no. 232).

meend, zich op dit punt een beperking te moeten opleggen en heeft het zich meermalen tegen de toetsing van een verordening op doelmatigheid uitgesproken. In de zaak van de firma v. D. te G. e.a.¹¹⁾ werd het scheidsgerecht zeer duidelijk voor deze vraag gesteld, daar de verzoekers, allen margarine-ompakkers, o.a. de doelmatigheid in twijfel trokken van artikel 6 van de M.V.O.-verordening 1942, Margarine¹²⁾, waarin het bewerken en verpakken van margarine slechts werd toegestaan aan margarinefabrikanten. Het scheidsgerecht overwoog o.m. in zijn uitspraak, dat een beoordeeling van de doelmatigheid van een wettelijk voorschrift buiten zijn bevoegdheid ligt, en verder, dat het wetgevend beleid van het Bedrijfschap aan zijn oordeel is onttrokken. Ook in andere uitspraken, huldigt het scheidsgerecht deze opvatting¹³⁾.

Toetsing van de verordening op doelmatigheid, zomede de behandeling van privaatrechtelijke geschillen, acht het scheidsgerecht derhalve buiten het bereik van zijn bevoegdheid te liggen.

Wel zal het scheidsgerecht zoowel de formeele als de materiele wettigheid van een verordening of een uitvoeringsbesluit toetsen.

De formeele toetsing is door Mr. Dr. Romeyn in zijn boek „Administratief Recht” zeer scherp omschreven en wij kunnen niet beter doen dan zijn woorden in dit verband aan te halen. „De rechter,” zoo zegt hij, „die de verordeningen van den lagere wetgever onderzoekt, zal in de eerste plaats hebben uit te maken of daaraan geen formeele fouten kleven, m.a.w. of zij afkomstig zijn van een bevoegd orgaan, zijn vastgesteld overeenkomstig de voorschriften der wet en zijn afgekondigd met inachtneming van de voorgeschreven formaliteiten”¹⁴⁾. Of de verordeningen zijn afgekondigd met inachtneming van de voorgeschreven formaliteiten zal getoetst moeten worden aan artikel 13 van het Algemeen Reglement betreffende de samenstelling, inrichting en bevoegdheid van organisaties, ingesteld op het gebied der voedselvoorziening, waarin de afkondiging van de verordeningen is geregeld.

Bovendien zal het scheidsgerecht nagaan, of de verordening in overeenstemming is met andere wettelijke voorschriften van hogere orde. Met name zal moeten worden nagegaan, of de organisatie binnen de haar gegeven verordeningbevoegdheid is gebleven. Van belang is vooral de toetsing aan artikel 7 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941, dat luidt als volgt: „Indien aan een organisatie verordenende bevoegdheid is verleend, maakt zij verordeningen, welke zij voor het belang van het gebied der voedselvoorziening, waarvoor zij is ingesteld, noodig oordeelt.” Het gebied waarvoor een organisatie is ingesteld, is haar werkgebied. De werkgebieden van de bedrijfschappen zijn aangewezen in de besluiten, waarbij deze organisaties zijn ingesteld.

Het zal echter wel niet dikwijls voorkomen, dat een bedrijfschap buiten de hem gegeven verordeningbevoegdheid treedt, omdat de Secretaris-Generaal bij zijn controle daarvoor wel zal waken.

Beoordeelt het scheidsgerecht behalve de rechtmatigheid ook de doelmaticheid van de handelingen van een organisatie?

Voorzover wij weten, wordt in de regelingen op het terrein van de administratieve rechtspraak de taak van den administratieve rechter meestal beperkt, hetzij tot met name genummerde geschillen, hetzij tot het onderzoek naar de rechtmatigheid van de gestie van de admini-

stratie. De regeling voor het scheidsgerecht maakt hierop een belangwekkende uitzondering, omdat aan de bevoegdheid van het scheidsgerecht geenerlei beperking wordt gesteld, zoodat het scheidsgerecht zoowel de rechtmatigheid als de doelmaticheid van alle handelingen van een organisatie heeft te beoordeelen. Zij is derhalve op het terrein van de administratieve rechtspraak een uitzonderlijke figuur. Het scheidsgerecht heeft derhalve ook de handelingen van een organisatie te beoordeelen, die berusten op een bevoegdheid, die zonder meer is gegeven, waarbij derhalve geen norm is gesteld. Een voorbeeld van een dergelijke bevoegdheid is te vinden in artikel 26, lid 1, van de Zuivelverordening 1942, Algemeene Bepalingen¹⁵⁾, waarin o.m. bepaald wordt, dat vergunningen en toestemmingen te allen tijde kunnen worden ingetrokken.

Intusschen verlieze men niet uit het oog, dat in werkelijkheid de onderscheiding tusschen controle over de rechtmatigheid alleen en die ook over het beleid van de administratie heel wat minder scherp is dan zij in theorie schijnt. Hoe vager de norm is, die de administratie bindt, zooveel te meer vervaagt de controle over de rechtmatigheid van haar gestie tot een beoordeeling van haar beleid. Ook die administratieve rechter, wiens bevoegdheid tot controle over de rechtmatigheid beperkt is, zal dus heel wat vragen van „beleid” hebben te beoordeelen. In dat geval is een controle formeel rechtmatigheidscontrole, doch materieel doelmaticheidscontrole. Prof. v. d. Grinten drukt dit aldus uit:

„Waar echter aan de rechtscheppende bevoegdheid van de administratie een groote ruimte is gelaten, waar hare taak weinig of in het geheel niet is omlijnd, daar wordt een zogenaamde wettigheids- of rechtmatigheidscontrole steeds een behoorlijkheidscontrole¹⁶⁾”.

Met name worden in de wetgeving van de verticale organisaties deze vage normen aangetroffen. Artikel 10, lid 1, onder c van de Zuivelverordening 1942, Algemeene Bepalingen¹⁷⁾, spreekt bijv. van het tijdelijk of blijvend stilleggen van een bedrijf, indien tegen de voortzetting van het bedrijf overwegingen van algemeen economischen of sozialen aard zich verzetten, waarbij o.a. met het behoefte-element rekening kan worden gehouden. Een groot aantal van deze stilleggingszaken is aan het scheidsgerecht ter beoordeeling voorgelegd. Zeer duidelijk is de uitspraak van het scheidsgerecht in de zaak van de N.V. Vereenigde Hygiënische Melkinrichtingen „Het Zuivelhuis” te 's-Gravenhage van 4 December 1942¹⁸⁾, waarbij het scheidsgerecht de doelmaticheid van de door het Bedrijfschap voor Zuivel genomen beslissing beoordeelde. Doch deze doelmaticheidscontrole is tevens een rechtmatigheidscontrole.

Gezien hetgeen wij reeds in de inleiding opmerkten, behoeft er niet nogmaals op gewezen te worden, dat het scheidsgerecht met de grootste omzichtigheid de hem gegeven bevoegdheid zal moeten hanteeren, teneinde niet de werkzaamheden van de organisaties te verlammen. Indien aan een organisatie ruime bevoegdheden zijn gegeven, zullen deze ongetwijfeld intern beperkt worden door een in het bedrijfschap gegroeiden maatstaf. Ofschoon het scheidsgerecht hieraan niet gebonden is, zal het echter in wijs beleid voorzover mogelijk eenzelfde maatstaf bij de beoordeeling van de hem voorgelegde gevallen aanleggen, als de organisatie voor zich heeft uitgestippeld.

In dit verband willen wij er nog wel op wijzen, dat doorgaans de voornaamste werkzaamheid van het scheidsgerecht bestaat in het onderzoek naar de feiten, of nl. de beoordeeling van de feiten door een organisatie juist is geweest. In de meeste gevallen, die tot heden aan het

¹¹⁾ Uitspraak van 14 April 1943 („Voedselvoorzieningsblad” van 5 Mei 1943, no. 34).

¹²⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 6 Juni 1942, no. 8.

¹³⁾ Uitspraak in de zaak van de Coöp. Zuivelfabriek St. te St. van 12 November 1942 („Voedselvoorzieningsblad” van 7 Januari 1943, no. 1) en in de zaak van de Coöp. Zuivelfabriek „Zuidelijk Westerkwartier” te Marum van 17 Februari 1943 („Voedselvoorzieningsblad” van 6 Maart 1943, no. 15).

¹⁴⁾ blz. 80.

¹⁵⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 27 Maart 1942, no. 3.

¹⁶⁾ Zie de in 1924 gehouden rede over administratieve rechtspraak, „Verspreide opstellen”, blz. 193.

¹⁷⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 27 Maart 1942, no. 3.

¹⁸⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 11 Februari 1943, no. 8.

scheidsgerecht ter beoordeeling zijn voorgelegd, ging het dan ook om het feitelijk onderzoek. Vernietiging op grond van onrechtmatig handelen in dien zin, dat verkeerde toepassing van een wettelijk voorschrift heeft plaats gehad, of op grond, dat een organisatie niet belevol heeft gehandeld, zal uiteraard maar zelden voorkomen.

Ten slotte zal het scheidsgerecht de zgn. „détournement de pouvoir” beoordeelen. Een duidelijke formulering van wat onder „détournement de pouvoir” moet worden verstaan, is te vinden in artikel 58 van de Ambtenarenwet, welke formulering is overgenomen uit de wet van 26 Juli 1918, Staatsblad no. 444, tot instelling eener bijzondere rechtspraak in distributie- en andere crisiszaken. Volgens deze formulering zal het scheidsgerecht derhalve hebben te onderzoeken, of een organisatie van haar bevoegdheid kennelijk een ander gebruik heeft gemaakt dan tot de doeleinden, waarvoor die bevoegdheid is gegeven.

Verhouding tot de horizontale bedrijfsorganisaties.

Zoals boven reeds werd gezegd, wordt in artikel 13 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 gesproken van geschillen tusschen een organisatie en één of meer ondernemers. Blijkens artikel 2 van dat besluit wordt onder organisatie verstaan hoofdbedrijfschappen, bedrijfschappen, vakorganisaties, bedrijfsgroepen, onderbedrijfsgroepen, vakgroepen en ondervakgroepen. Onder de competentie van het scheidsgerecht vallen derhalve zowel de verticale organisaties als de horizontale organisaties, de zgn. bedrijfsorganisaties. Wel is waar moeten ingevolge artikel 1 van het Reglement de bedrijfsorganisaties door den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij worden aangewezen, teneinde dit Reglement op de behandeling van de geschillen tusschen een bedrijfsorganisatie en een ondernemer toepasselijk te verklaren, doch vast staat, dat het scheidsgerecht bij uitsluiting de aangewezen instantie voor berechting is. Hoever deze competentie reikt, was tot voor kort nog niet opgehelderd. Het sprak wel vanzelf, dat de competentie van het scheidsgerecht zich slechts zou uitstrekken voorzover de bedrijfsorganisaties werkzaam zijn op het terrein van de voedselvoorziening. Reeds de constructie van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 wijst hierop. Een door den Directeur-Generaal van de Voedselvoorziening en den Voorzitter van den Raad van het bedrijfsleven getroffen regeling omtrent de samenwerking tusschen de bedrijfsorganisaties en de bedrijfschappen, welke regeling is vastgelegd in de „Richtlijnen voor de samenwerking tusschen Bedrijfschappen en Bedrijfsorganisaties”¹⁹⁾, heeft op dit vraagstuk nieuw licht doen schijnen. Uit deze richtlijnen blijkt namelijk, dat de bedrijfsorganisaties op het terrein van de voedselvoorziening op tweeërlei wijzen haar medewerking kunnen verlenen. Haar kan namelijk door een bedrijfschap de uitvoering van bepaalde in de verordening vastgelegde maatregelen worden opgedragen of haar kan het maken van regelingen op het gebied van de marktordening worden overgelaten, waarvoor haar door den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij yordenende bevoegdheid kan worden gegeven. In beide gevallen zullen de handelingen van de bedrijfsorganisatie ter beoordeeling van het scheidsgerecht staan, indien daarentrent een geschil mocht rijzen tusschen deze bedrijfsorganisatie en een ondernemer.

Een voorbeeld van een opdracht aan een bedrijfsorganisatie van een uitvoering van bepaalde maatregelen is te vinden in de Verordening registratie kleinhandelaren in groenten en fruit²⁰⁾. Hier wordt de erkenning van kleinhandelaren in een verordening van het Bedrijfschap voor Groenten en Fruit opgedragen aan de Vakgroep

Detailhandel in Aardappelen, Groenten en Fruit. Beroep ten aanzien van deze beslissingen van de vakgroep wordt voor het scheidsgerecht gebracht. Artikel 9 geeft dan ook een nadere regeling van het beroep bij het scheidsgerecht.

Hooger beroep.

Niet geheel in overeenstemming met het beginsel van de onafhankelijkheid van den rechter is in artikel 13 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 bepaald, dat van de uitspraak van het scheidsgerecht beroep openstaat op den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij binnen een maand na den dag, waarop de uitspraak gewezen is. Het bezwaar hier tegen is, dat de hoogste instantie de administratie zelf is; fraaiër zou dan ook geweest zijn, indien een volledige onafhankelijkheid zou zijn nagestreefd. Toegegeven moet intusschen worden, dat de Secretaris-Generaal niet vereenzelvd moet worden met de organisatie, die in eerste instantie de beslissing heeft genomen.

Intusschen schijnt de Secretaris-Generaal van de hem gegeven bevoegdheid slechts een beperkt gebruik te willen maken. De bovenaangehaalde uitspraak in de zaak van het Zuivelhuis heeft de Secretaris-Generaal vernietigd en deze zaak naar het scheidsgerecht teruggewezen, op grond, dat de uitspraak dermate strijdig was met het algemeen belang, dat zij daarom niet ten uitvoer kon worden gelegd²¹⁾. De Secretaris-Generaal heeft zich bij deze uitspraak beperkt tot een vernietiging op grond van strijdigheid met het algemeen belang. Ook bij vernietiging in enkele andere zaken, waarvan de uitspraken niet zijn gepubliceerd, wordt steeds deze grond tot vernietiging aangevoerd. Hierin is een parallel te vinden met artikel 35, lid 1, waarin den Secretaris-Generaal de bevoegdheid wordt gegeven binnen een maand na de uitspraak van het scheidsgerecht de uitspraak ambtshalve te vernietigen, indien hij van oordeel is, „dat de uitspraak dermate strijdig is met het algemeen belang, dat deze daarom niet ten uitvoer kan worden gelegd”. Deze beoordelingen zijn gelijk aan de overweging, die de Secretaris-Generaal bij zijn uitspraken in hooger beroep bezigde. Het ligt blijkbaar in de bedoeling slechts dan te vernietigen, wanneer strijdigheid met het algemeen belang aanwezig is.

In lid 2 van artikel 35 van het Reglement²²⁾ is voorts nog bepaald, dat de Secretaris-Generaal bij vernietiging van de uitspraak in beroep of bij ambtshalve vernietiging ingevolge lid 1 van genoemd artikel de zaak kan terugwijzen naar het scheidsgerecht, teneinde haar, met inachtneming van zijn beslissing, nader te behandelen.

Executoriale kracht van de uitspraak.

Blijkens artikel 32 van het Reglement heeft de uitspraak van het scheidsgerecht executoriale kracht. Dit artikel bepaalt namelijk, dat de uitspraak, voorzover zij strekt tot betaling van een bepaald geldbedrag, ten uitvoer kan worden gelegd overeenkomstig de voorschriften van het Tweede boek van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering. Deze bepaling is van belang voor artikel 30, lid 2, van het Reglement, waarin bepaald wordt, dat het scheidsgerecht een organisatie kan veroordeelen tot vergoeding van schade, zoomede voor artikel 31, waarin de mogelijkheid is geopend een organisatie tot betaling van een dwangsom te veroordeelen, indien zij aan de uitspraak van het scheidsgerecht geen gevolg geeft, en voor artikel 33, waarin de kostenveroordeeling is geregeld.

Uit deze bepaling blijkt eens te meer, dat hier van administratieve rechtspraak sprake is en dat de uitspraak noch het karakter heeft van een uitspraak van arbiters, als geregeld in het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, noch dat van bindend advies.

¹⁹⁾ Deze Richtlijnen zijn gepubliceerd in de „Economische Voorlichting” van 18 December 1942, no. 51.

²⁰⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 12 Mei 1943, no. 36.

²¹⁾ „Voedselvoorzieningsblad” van 11 Februari 1943, no. 8.
²²⁾ Dit lid is bij Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij van 30 December 1942, no. 38346, Rijksbureau voor de Voedselvoorziening in Oorlogstijd, Afdeling Algemeene Zaken („Ned. Staatscr.” 254) aan artikel 35 toegevoegd.

De samenstelling van het scheidsgerecht.

Artikel 3 van het Reglement bepaalt, dat het scheidsgerecht is samengesteld uit een voorzitter, één of meer ondervoorzitters, bijzittende leden en leden-vertegenwoordigers van de organisaties. De voorzitter en ondervoorzitters zijn juristen, terwijl voor de overige leden geen bepaalde vereischten zijn gesteld.

Uit de benoeming van de bijzittende leden is intusschen wel gebleken, dat men uit een zoo ruim mogelijken kring zijn keuze heeft gedaan. Er zijn n.l. behalve enkele juristen vooral ook economen en landbouw-, tuinbouw- en zuivelconsulenten benoemd, met de bedoeling om met name personen in te schakelen, die goed in het bedrijfsleven, den handel en den landbouw thuis zijn.

Een geregelde inschakeling van deze bijzittende leden zal in het begin nog wel moeilijkheden opleveren met het oog op de continuïteit in de jurisprudentie en bovendien, omdat de ondervoorzitters, die tevens als bijzittend lid zijn benoemd, tot op heden het meest ingeschakeld worden, opdat deze op de hoogte raken met de werking van het scheidsgerecht. Intusschen is het wel de bedoeling om langzamerhand ook de andere bijzittende leden in te schakelen, hetgeen gemakkelijker zal gaan, wanneer de werkzaamheden zich uitbreiden.

De voorzitter, ondervoorzitters en leden, zómede de secretaris en adjunct-secretarissen, die aan het scheidsgerecht zijn toegevoegd, worden door den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Vischerij benoemd. Voor de leden-vertegenwoordigers moet echter een voordracht, die wel is waar niet bindend is, worden gedaan door de hoofdbedrijfschappen of de bedrijfschappen, die niet onder een hoofdbedrijf resorteeren²³⁾, die dan op hun beurt contact zoeken met de onder hen ressorteerende organisaties, als bijv. de bedrijfsgroepen, vakgroepen, enz., die het recht hebben voor den tak van bedrijf, dien zij vertegenwoordigen, aanbeveling te doen. Artikel 3 bepaalt voorts nog, dat de Secretaris-Generaal, indien de bedrijfschappen niet binnen den door den Secretaris-Generaal gestelden termijn een voordracht doen, zonder voordracht de leden-vertegenwoordigers kan benoemen.

Het is de vraag, of de benaming van lid-vertegenwoordiger wel juist is gekozen. Mr. Nolen wijst er in zijn bovenaangehaald artikel eveneens op²⁴⁾. Het zou inderdaad den indruk kunnen wekken als zou een lid-vertegenwoordiger in het scheidsgerecht zitting hebben om de belangen van de organisatie, die hij vertegenwoordigt, te behartigen. Dit is geenszins de bedoeling. O. i. moet niet al te veel nadruk worden gelegd op den naam lid-vertegenwoordiger, doch moet meer in dit lid den deskundige worden gezien, die het scheidsgerecht met zijn deskundigheid behulpzaam is en daartoe het meest geschikt is, omdat hij als vertegenwoordiger op de hoogte is met de sfeer van de organisatie, waarvoor hij optreedt. Inderdaad bestaan eerder gevaren van partijdigheid bij deze leden, zooals Mr. Nolen opmerkt, omdat zij uit den kring van de ondernemers worden gekozen²⁵⁾. Het gaat er hier uiteraard om den juiste persoon te vinden, die weet boven de partijen te staan. Onze ervaring is, dat dit in de praktijk zeer zeker is te bereiken.

In artikel 7 van het Reglement wordt voorts bepaald, dat het scheidsgerecht recht spreekt in kamers, bestaande uit drie leden, n.l. een voorzitter, als hoedanig alleen de voorzitter van het scheidsgerecht of den ondervoorzitter kan optreden, een bijzittend lid en een lid-vertegenwoordiger van een organisatie. De kamer wordt door den

voorzitter samengesteld. Hij kiest een lid-vertegenwoordiger van de bij het geschil betrokken organisatie, die door hem voor het betrokken geschil of groep van geschillen het meest deskundig wordt geacht. Uit deze bepaling blijkt, dat ook leden-vertegenwoordigers van de bedrijfsorganisaties moeten worden benoemd. De voordracht zal echter door de bedrijfschappen aan den Secretaris-Generaal moeten worden gedaan.

Artikel 4 geeft voorts nog een regeling voor den termijn van benoeming en het ontslag of de schorsing van de leden. In artikel 6 is een geheimhoudingsplicht opgenomen voor de leden en het secretariaat, terwijl in artikel 17 de wraking en verschoning van de leden wordt geregeld. Naar den inhoud van deze artikelen moge verder verwezen worden. Van belang is nog wel te wijzen op lid 1, onder b, van artikel 6, waarin den leden van het scheidsgerecht verboden wordt zich over een voor hen aanhangig geding, of een geding, dat naar zij weten of vermoeden voor hen aanhangig zal worden, met partijen in te laten. Deze bepaling is vooral van groot belang voor de leden-vertegenwoordigers, die eventueel een functie in de organisaties bekleeden.

Wijze van behandeling van het geschil.

De wijze van behandeling van het geschil is geregeld in de §§ 2 en 3 van het Reglement, verdeeld over de artikelen 8 t.e.m. 28. Er zijn twee wijzen van behandeling mogelijk: een contradictoire behandeling (§ 2) en een niet-contradictoire behandeling (§ 3).

Het verschil tusschen de contradictoire en de niet-contradictoire behandeling bestaat in hoofdzaak hierin, dat bij de contradictoire behandeling het zwaartepunt van het onderzoek wordt gelegd op de mondelinge behandeling ter zitting na uitwisseling der stukken, n.l. het verzoekschrift en verweerschrift, tusschen partijen, terwijl bij de niet-contradictoire behandeling een onderzoek door het secretariaat wordt ingesteld, op grond waarvan het scheidsgerecht uitspraak doet na een al of niet hooren van beide partijen of één der partijen. Bij de contradictoire behandeling is derhalve sprake van een geding, waarin organisatie en ondernemer als partijen tegenover elkaar staan; de niet-contradictoire behandeling kan daarentegen als een soort administratief beroep beschouwd worden, waarbij door het scheidsgerecht via het secretariaat de zaak wordt onderzocht. Krachtens artikel 26, lid 1, van het Reglement beslist de voorzitter van het scheidsgerecht, welk geval of welke groep van gevallen niet-contradictoir wordt behandeld.

De niet-contradictoire behandeling is bij uitstek geschikt voor die gevallen, die zich niet voor een behandeling ter zitting leenen, bijv. de meer eenvoudige zaken, waarvoor de vorm van een geding te zwaarwichtig is. Toegegeven moet worden, dat een principieele scheiding voor een contradictoire of niet-contradictoire behandeling niet te maken is. Niettemin zal in de gevallen, dat openbaarheid van de feiten voor de partijen van het grootste belang is, wel tot een contradictoire behandeling worden besloten, zooals bijv. bij actie uit onrechtmatige daad, stillegging van een bedrijf, acties voor schadeloosstelling, schrapping van een erkenning, intrekking van een vergunning e.d. De niet-contradictoire behandeling zal waarschijnlijk het meest toegepast worden bij geschillen omtrent eenvoudige erkenningen of vergunningen.

Voor beide procedures is indiening van een verzoekschrift in vijfvoud bij den secretaris vereischt, dat behalve naam en woonplaats een duidelijke omschrijving van het geschil en een bepaalde vordering behelst (art. 13). Uiteraard zal onder een duidelijke omschrijving eveneens moeten worden verstaan een met redenen omkleed verzoek, waarbij de gronden worden genoemd, waarop de vordering berust.

De beroepstermijn is krachtens artikel 12 in het algemeen gesteld op twee maanden na den dag, waarop de

²³⁾ In dit artikel is eenvoudigheidshalve steeds over bedrijfschappen gesproken. In werkelijkheid zijn er echter hoofdbedrijfschappen en bedrijfschappen. De sector van de voedselvoorziening is n.l. onderverdeeld in drie hoofdbedrijfschappen, die wederom zijn ondergeordend in bedrijfschappen, en drie bedrijfschappen, die op zich zelf staan. Zoo spreekt men van het Hoofdbedrijf van Akkerbouwproducten, doch van het Bedrijf van Vee en Vleesch.

²⁴⁾ t.a.p. blz. 148.

²⁵⁾ t.a.p. blz. 149.

aangevallen beslissing of handeling of weigering genomen, verricht of uitgesproken is. Artikel 12 geeft voorts nog een bijzondere regeling voor den aanvang van den beroepstermijn voor het geval, dat een verplichte beslissing niet genomen of een verplichte handeling niet verricht is.

Bij het aanhangig maken van het geschil is een beroepsgeld van f 25,— verschuldigd, waarvan in gevallen van onvermogen door den voorzitter geheele of gedeeltelijke vrijstelling kan worden verleend²⁶⁾.

Zoowel van den beroepstermijn als van het bedrag van het beroepsgeld kan in een wettelijk voorschrift worden afgeweken, hetgeen ook reeds is geschied. Zoo is bijv. de beroepstermijn in artikel 14 van de Zuivelverordening 1942, Algemeene Bepalingen, wanneer het beroep een vergunning of een stillegging betreft, gesteld op veertien dagen na de schriftelijke kennisgeving. In de bovengenoemde Verordening registratie kleinhandelaren in groenten en fruit is de beroepstermijn in artikel 9 gesteld op dertig dagen na de dateering van het schrijven en het beroepsgeld op f 5,—. De redactie van laatstgenoemde artikelen is duidelijker dan die van artikel 12 van het Reglement, wat betreft het tijdstip van den aanvang van den beroepstermijn. Niettemin zal artikel 12 in alle redelijkheid uitgelegd moeten worden, indien mocht blijken, dat de kennisgeving niet of laat van de organisatie is uitgegaan.

Ook wordt in artikel 9 van bovengenoemde groenten- en fruitverordening een vakgroep de verplichting opgelegd, bij elke afwijzende beslissing den betrokkene schriftelijk van de beroepsmogelijkheid in kennis te stellen. Ofschoon het gewenscht ware geweest deze verplichting in het algemeen aan de bedrijfschappen op te leggen, kan verwacht worden, dat de bedrijfschappen in het belang van den ondernemer, voor zooveel mogelijk, bij hun beslissingen de betrokkenen van de beroepsmogelijkheid op de hoogte stellen.

Contradictoire behandeling.

Bij de contradictoire behandeling wordt het ingekomen verzoekschrift aan de betreffende organisatie toegezonden, die in de gelegenheid wordt gesteld binnen drie weken, welke termijn door den voorzitter kan worden verlengd, een verweerschrift in te dienen. Ofschoon op een te laat indienen van een verweerschrift geen sanctie bestaat, mag van een organisatie verwacht worden, dat zij de indiening van een verweerschrift niet noodeloos zal rekken. Het verweerschrift wordt in afschrift aan den verzoeker toegezonden, waarna de zaak verder op de zitting van het scheidsgerecht in mondelinge behandeling wordt genomen, waarvoor beide partijen worden opgeroepen (artt. 15 en 16).

De kamer, die de zaak behandelt, kan bovendien bepalen, dat een partij zal worden opgeroepen om in persoon te verschijnen. Indien deze partij niet verschijnt, zal de kamer daaruit zoodanige gevolgtrekkingen kunnen maken als haar juist zal voorkomen (art. 18).

Artikel 11 en de artikelen 19 t.e.m. 23 handelen over getuigen en deskundigen. Krachtens artikel 11 zijn getuigen en deskundigen verplicht aan de oproeping gevolg te geven. Bij niet-verschijnen zal de strafrechtelijke sanctie van artikel 444 van het Wetboek van Strafrecht in werking treden. Bovendien kan de kamer krachtens artikel 22, lid 6, bevelen, dat een getuige of deskundige met den sterken arm voor haar wordt geleid. De voorzitter is krachtens artikel 19 bevoegd getuigen en deskundigen ambtshalve op te roepen. Artikel 15 regelt tenslotte de eedsaflegging. Voor het overige wordt naar den inhoud van de artikelen 19 t.e.m. 23 verwezen.

²⁶⁾ Ofschoon in § 3 geen verwijzing plaats heeft, spreekt het vanzelf, dat artikel 12 en artikel 13, lid 1 en 2, handelende over de indiening van een verzoekschrift, den beroepstermijn en het beroepsgeld, eveneens gelden voor de niet-contradictoire behandeling van een geschil.

Niet-contradictoire behandeling.

Zoals boven reeds werd uiteengezet, wordt bij een niet-contradictoire behandeling het onderzoek door den secretaris ingesteld. Ingevolge artikel 26 zijn de organisaties, zoodmede de door den Secretaris-Generaal nader aan te wijzen instanties, verplicht den secretaris alle vereischte medewerking te verleenen, zooals het verschaffen van inlichtingen en het inzage geven van boeken en bescheiden.

De voorzitter is bevoegd, indien hij de zaak eenvoudig acht, een beslissing te nemen zonder de overige leden van de betreffende kamer daarin te kennen. In alle andere gevallen beslist de kamer (art. 27).

Artikel 28 handelt over het hooren van getuigen en deskundigen.

Kort geding.

In § 4 is een regeling getroffen voor het kort geding. Ingevolge artikel 29 is de beslissing bij voorraad door een voorzitter of ondervoorzitter mogelijk. Een verzoek om een voorloopige beslissing geschiedt bij een met redenen omkleed verzoekschrift. Dit verzoekschrift is, derhalve een ander dan dat in de hoofdzaak.

Voor een beslissing bij voorraad moeten natuurlijk met name gronden worden aangevoerd voor het dringende belang, dat de verzoeker heeft bij een voorloopige beslissing. Tegen deze uitspraak bestaat geen voorziening. Bovendien heeft de uitspraak geen beteekenis voor de beslissing in de hoofdzaak.

Het meest zal een verzoek tot een beslissing bij voorraad worden ingewilligd, indien een organisatie heeft ingegrepen in een bestaanden toestand en schorsing van dezen maatregel wordt gevraagd. Een voorloopige beslissing, waarbij een nieuwe toestand wordt geschapen, zal wel tot de uitzonderingen behooren.

De uitspraak.

§ 5 regelt de uitspraak. De executoriale kracht van de uitspraak (art. 31) en de mogelijkheid van veroordeeling tot schadevergoeding (art. 30) werden boven reeds besproken.

In artikel 30, lid 1, staat, dat het scheidsgerecht kan bepalen, dat de organisatie overeenkomstig zijn uitspraak haar besluit zal wijzigen of vernietigen en, indien het geschil een handeling of een weigering om te handelen betreft, op welke wijze de organisatie zal handelen of besluiten.

Artikel 31 geeft een dwangsomregeling voor het geval de organisatie niet overeenkomstig de uitspraak van het scheidsgerecht handelt en artikel 33 geeft een kostenregeling. Er zij nog op gewezen, dat laatstgenoemd artikel niet toepasselijk is op de niet-contradictoire behandeling, zoodat alsdan geen kostenveroordeeling kan plaats vinden. Dat de dwangsom en de kosten ingevolge de uitspraak van het scheidsgerecht kunnen worden geëxecuteerd, werd boven reeds opgemerkt.

Dat tenslotte ingevolge artikel 35 de uitspraak ambtshalve door den Secretaris-Generaal kan worden vernietigd en dat de zaak na vernietiging, hetzij in hooger beroep, hetzij ambtshalve, kan worden teruggewezen naar het scheidsgerecht, werd reeds bij het hooger beroep behandeld.

Slotbeschouwing.

Uit het bovenstaande blijkt, dat op het terrein van de voedselvoorziening, nu bijna een jaar reeds, een administratieve rechtspraak in werking is. De opgedane ervaring heeft wel uitgewezen, dat het scheidsgerecht zijn recht van bestaan heeft. Het spreekt vanzelf, dat snel opeenvolgende maatregelen, die bij een oorlogseconomie onvermijdelijk zijn, soms wel moeilijkheden medebrengen voor het scheidsgerecht en dat in tijden van normaal economischen opbouw een dergelijke administratieve recht-

spraak meer tot haar recht komt. Niettemin is reeds thans de werkzaamheid van het scheidsgerecht van het hoogste belang gebleken, vooral voor de maatregelen, die eenigszins blijvende beteekenis hebben en zal zij in de toekomst van het grootste belang blijken te zijn, wanneer de uitvoering van het zgn. bedrijfsrecht, dat de vestiging en uitbreiding van bedrijven regelt, hetgeen thans nog geschiedt onder de werking van het Bedrijfsvergunningenbesluit en het Algemeen Vestigingsverbod Kleinbedrijf 1941, door de bedrijfsschappen in samenwerking met de bedrijfsorganisaties zal zijn er hand genomen.

Ook voor schadeloosstellingen en acties uit onrechtmatige daad zal het geding bij het scheidsgerecht van groote beteekenis blijken te zijn.

Wellicht is het gewenscht, nu reeds een eryaring van een jaar is opgedaan, na te gaan, in hoeverre een goed geregelde administratieve rechtspraak nog noodig is voor de overige horizontale bedrijfsorganisaties, die niet op het terrein van de voedselvoorziening zijn ingeschakeld, zoomede voor de werkzaamheden van wel ingeschakelde bedrijfsorganisaties, voorzover deze werkzaamheden niet onder de competentie van het scheidsgerecht vallen. Er bestaat immers thans op dit terrein een incongruentie onder de horizontale bedrijfsorganisaties. Dit onderzoek laten wij echter gaarne over aan de instanties, dien dit aangaat.

Mr. H. E. R. E. A. FRANK.

HET TWEELIEDIG KARAKTER VAN DEN NEDERLANDSCHEN LANDBOUW.

DE NIEUWE TIJD 1).

In het midden van de negentiende eeuw ontstond de wereldhuishouding. Dit beteekent, dat de wereld, welke onderdeelen door een versneld berichten- en een versneld goederenverkeer nauwer dan tevoren met elkander verbonden waren, een aaneengesloten marktgebied werd, waar een vrije handelsbeweging heerschte, maar waar helaas ook de periodieke inzinkingen en depressies, die men economische crisissen noemt, haar verstorende werkingen deden gevoelen. Het hart der wereldhuishouding vormde het door nijverheid en handel en koloniaal bezit zoo machtige Engeland. Daarnevens lagen in het Westen van het oude continent de nog zwakke industrielanden, die de ontwikkeling volgden van het eilandrijk.

Nederland, het land met zijn ouden handel, maar tevens landbouwwand, opende zich naar de markten der omringende nijverheidslanden, met name naar de markt van Engeland, die bij voortdurend willig was levensmiddelen op te nemen. Wat uitgevoerd werd naar Engeland, was niet alleen zuivel, als voorheen, maar waren ook de producten van den (groven) tuinbouw, die een snelle verzending eischten. De warmoezerij, zoo zegt het verslag van den landbouw over 1843, zou „nog aanmerkelijk kunnen worden opgebeurd door verzendingen naar buitenslands, bij de zoozeer versnelde middelen van vervoer”.

Een merkwaardige verbinding van theologie en agronomie vormde de predikant O. G. Heldring, de grondlegger en bouwer van de naar hem genoemde gestichten te Zetten in de Betuwe: Pijnlijk werd zijn naastenliefde getroffen door de armoede, die hij rondom zich vond op het platteland. Ontginning en landkolonisatie zouden die armoede kunnen lenigen, zoo meende hij. Ontginning op groote schaal was technisch zeer wel mogelijk door de aanwending van guano, den verdroogden vogelmest, die uit de nieuwe wereld werd aangevoerd; ook door den kunstmest, die juist in dezen tijd een schuchteren aanvang nam. Ook het geld, zoo redeneerde Heldring, zou gemakkelijk zijn te vinden door den toenemenden uitvoer naar Engeland.

„Ik geloof”, aldus schreef hij, „dat door de algeheele vrijwording van den handel in Engeland, hier te lande ontzaggelijk veel vooruitgang in landbouw en ontginning zal worden gevonden; er kan meer geld besteed worden voor mest, omdat er meer geld gemaakt wordt van de producten. . . . Het Engelsche geld kan de heide in vruchtbare landouwen veranderen”.

Hier liet de goede pastor zich al te zeer vervoeren door zijn wenschen en verwachtingen. Wel begonnen de zandstreken zich los te maken uit hun afgeslotenheid en nam de ontginning toe, evenals de aflevering aan de markt, maar het was er verre vandaan, dat zij nu reeds exportgebieden zouden worden, zooals de lage gronden in het Westen dit sedert lang waren.

De gulden tijd voor de diluviale gronden kwam eerst in het laatst der negentiende eeuw. Eerst toen werden zij volledig opgenomen in de verkeershuishouding van de open markt.

Is deze opneming uiteraard aan het verbeterde verkeer langs spoorweg en te water dank te weten, deze aansluiting zou geen zin hebben gehad, indien het voortbrengend vermogen van de vroeger zoo schrale gronden niet was opgewekt. Dit wonder van de vruchtbaarmaking der diluviale gronden is door den kunstmest tot stand gebracht, die, gelijk wij zagen, in Heldring's dagen zijn vroegste toepassing vond, maar die eerst in het laatst der eeuw, na 1890, algemeen werd aangewend. De kunstmest ontsloot de heidegronden; de kunstmest deed de zandgronden groenen als de met oogstgewas beladen klei.

Wij behoeven hier niet het wonder van de ontwakking der zandgronden in den breede te verhalen. Naast verbetering van verkeer en vernieuwing van landbouwtechniek zou als groote kracht tot verjeugdiging de coöperatie moeten worden genoemd, die de kleine en zwakke bedrijven samenbundelde tot sterke machten, welke zich deden gelden in het veilingwezen, in de landbouwindustrie en in de credietverleening. Men kan de coöperatie beschouwen als een heilzame reactie op het individualisme van den kapitalistischen tijd.

Op de zandgronden kwam het gemengde bedrijf tot aanzijn, dat akkerbouw en veeteelt vereenigt zoodanig, dat de akkerbouw aan de voortbrenging van veeteeltproducten wordt dienstbaar gemaakt. Dit gemengd bedrijf werd in het groote handelsverkeer ingevoegd als een veredelingsbedrijf, dat van uitheemsche meststoffen en van uitheemsche voedingsmiddelen handelsgoederen vervaardigde, die gretige koopers vonden op de verre markt.

Deze gerichtheid op de verre markt, welke nieuw en jong was voor de zandgronden, was eveneens kenmerkend voor de landbouwgebieden in de lage deelen des lands, waar oude tendenties werden versterkt en waar de tuinbouw, van de verfijnde cultuur in warenhuizen tot het warmoezerniersbedrijf op den kouden grond, een breede plaats ging innemen in den agrarischen export.

Toen de landbouwcrisis, die in het laatst der jaren zeventig een aanvang had genomen en vele jaren slepende bleef, ten laatste omstreeks 1895 overwonnen was, toen de prijzen stegen en de markten der omliggende landen — naast Engeland zij hier in de eerste plaats het krachtig opwaarts strevende Duitschland genoemd — steeds begeriger werden, begon voor den Nederlandschen landbouw de gouden tijd, dieper glanzend en feller schitterend dan de jaren kort na het midden van de negentiende eeuw, toen men zeide, dat de boer in Nederland slapende rijk kon worden.

Intusschen was er een niet te miskennen gevaar verbonden aan deze eenzijdige toewending naar den export. De Nederlandsche landbouw werd hierdoor blootgesteld aan de wisselvalligheden der conjunctuur en aan de inzinkingen en depressies, die zich van tijd tot tijd deden gevoelen in het internationale marktbeloop. Ook konden handelspolitieke maatregelen van vreemde mogendheden den landbouw gevoelig treffen; voorts dreigde algeheele

1) Zie ook het Juli-nummer van „E.-S.B.”, pag. 237 e.v.

ontreding in geval van oorlog en verkeersverhindering. De Nederlandsche landbouw leek wel een kolos op leemen voeten te zijn.

Er waren tijdgenooten, die dit gevaar zeer wel indachtig waren. Zoo schreef de destijds nog jeugdige en sedert bekend geworden landhuishoudkundige J. Smid, die in 1897 een studie over de toen tot een einde komende landbouwcrisis deed verschijnen: „Velerwege treedt voor den graanbouw in de plaats de teelt van handelsgewassen, als aardappelen voor de fabrieken en suikerbieten. Ik acht dit voor onzen landbouw een ramp... Graan is een artikel, dat hier te lande zijn afzet kan vinden en die afzet kan niet worden belemmerd door eenige vreemde natie. Maar ons vee en onze zuivelproducten moeten voor een zeer groot deel afgezet worden in het buitenland... De raad, ons land tot den groententuin van Europa te maken, komt mij voor een zeer gevaarlijke te zijn”.

Wij weten, dat Nederland desondanks de oriëntering op de uitheemsche markt heeft gekozen. Het was onmogelijk voor den graanbouw op eigen ouden bodem den strijd vol te houden tegen de voortbrenging der nieuw-ontsloten productiegebieden aan gene zijde van den oceaan, tenzij — wat werd afgewezen — een scherpe protectie werd toegepast. Beter dan afgeslotenheid zou, zoo meende men, de deelneming aan de arbeidsverdeling der wereldhuishouding wezen, waarbij ieder gebied datgene kon voortbrengen, waarvoor het bijzonder geschikt was. De Nederlandsche veeteelt en de tuinbouw, en ook de akkerbouw, voorzover deze de voortbrenging betrof van handelsgewassen, werden dan opgenomen in de huishouding der volkeren, niet slechts met dien verstande, dat het overschot der productie op de open markt werd gebracht, maar ook in dezen zin, dat uit het wereldverkeer werden aangevoerd de grond- en hulpstoffen (mais, kunstmest), en uit en met deze stoffen vervaardigd werden de producten voor de markt (bacon, eieren). Voor een belangrijk gedeelte werd de landbouw dus veredelingsindustrie, in wezen overeenkomend met de verkeersindustrie der oud-Hollandsche stapelmarkt. De varkensmestij en de kippenhouderij werden veredelingsbedrijven; de boer werd nijvere, voor aanvoer en voor afvoer gebonden aan den handel en aan de markt.

Dat deze structureele verandering van den landbouw tot vergroeiingen kon aanleiding geven, dat zij de voedselpositie des volks en de afzetmogelijkheid voor den landbouw in het ongereede brengen kon, heeft overtuigend de wereldoorlog van 1914 bewezen.

In 1914 brak de wereldoorlog los. Hij bracht Nederland in een economische afzondering, welke overeenkomst vertoonde met de afgeslotenheid gedurende den Franschen tijd. Evenwel was er dit onderscheid, dat Nederland destijds oorlogvoerend was en daardoor aan de zeezijde afgesloten, doch dat het een open plaats innam in een continentaal geheel; nu daarentegen was het als neutrale mogendheid in een oorlogvoerende wereld bijkans geheel op zich zelve aangewezen, wel in naam naar alle zijden open, maar in werkelijkheid steeds meer geïsoleerd.

Er was intusschen nog een ander en grooter verschil. De voedselvoorziening en de agrarische voortbrenging waren destijds slechts voor een gering gedeelte aangewezen op buitenlandsche overschotten en op afzet in het buitenland, terwijl nu — wij hebben er uitvoerig bij stil gestaan — de voedselvoorziening en de landbouw goeddeels afhankelijk waren van den vreemde.

De oorlog moest dus aan ons bodembedrijf wel harde slagen toebrengen. „De Nederlandsche bodemproductie, vooral die op de lichtere gronden, was zoowel van den invoer als van den uitvoer afhankelijk geworden; alle verband met de binnenlandsche behoefte was verloren gegaan. Die toestand maakte het zoo buitengewoon moeilijk in den oorlogstijd de nering naar de tering te zetten. Elke belemmering van den invoer en van den uitvoer gaf den landbouw een knauw, en het meest raakte het

moderne zandbedrijf, vrucht van harden arbeid van een stand van kleine boeren gedurende een menschenleven, in de verdrukking”. Aldus een bevoegd beoordeelaar van den ingetreden toestand. Wel wreekte zich de zoo vergegane structuurverandering.

Wij willen in het kort bestek van dit artikel niet nagaan, op welke wijze in den eersten wereldoorlog de zich opdoende moeilijkheden zijn overwonnen. Onder velerlei beslomming hebben Mr. M. W. F. Treub en met name Dr. F. E. Posthuma een zoodanige agrarische politiek gevoerd, dat een matige voedselvoorziening bleef gewaarborgd en dat de verhouding tot het zoo naijverige buitenland niet al te zeer gespannen werd. Kwam in de eerste beide oorlogsjaren het probleem van de verdeling der beschikbare middelen naar voren, in de laatste twee jaren van den grooten krijg, toen de afsluiting ter zee steeds scherper was geworden en veevoeder en kunstmest en het onmisbare broodkoren slechts in uiterst beperkte hoeveelheden werden aangevoerd, ging het allereerst om deze aangelegenheid, hoe te voorzien in het steeds meer nijpend tekort aan productie- en voedingsmiddelen.

Ook willen wij niet handelen over het onrustig beloop van de agrarische conjunctuur na den wereldoorlog, en evenmin over den toestand onder den huidige krijg. Ondanks de ervaringen van de afgelopen oorlogsjaren, was de bodemproductie van Nederland na 1918 weder gericht op de vreemde markt. Toen deze markt in het ongereede geraakte, eerst in de jaren twintig door enkele ontwrichtingen en daarna in de jaren dertig door een onherstelbare ineenstorting, ondervond de Nederlandsche landbouw de schadelijke gevolgen van de afhankelijkheid van een zoo onzekere en zwakke markt.

Wij hebben slechts willen aangeven, wat ook door het opschrift wordt uitgedrukt, dat onze landbouw een tweeledig karakter heeft en dat naar de wisselende omstandigheden ook verandert de meest naar voren komende karaktertrek.

Z. W. SNELLER.

ENIGE OPMERKINGEN BETREFFENDE DE EUROPESE VETVOORZIENING.

Inleiding.

Het vet behoort tot de voornaamste voedingsstoffen voor den mens. Het lichaam gaat te gronde, wanneer in 't geheel geen vet wordt toegevend. Een noodzakelijke eigenschap van de te gebruiken vetten is de verteerbaarheid.

De verteerbare vetten zijn te onderscheiden in:

1e. dierlijke vetten, bijv. melkvet, slachtvet en traan.
2e. plantaardige vetten. De oliehoudende zaden leveren de olie of het vet, die worden aangewend als grondstof voor margarine, spijsolie en bak- en braadvet.

De melk is het meest volmaakte voedsel, dat zich laat denken. Zij is niet alleen rijk aan de voor het leven zo noodzakelijke voedingsstoffen als vet, eiwit, suiker, zouten en vitamines, doch tevens is zij zeer licht verteerbaar. Vandaar dat de melk, hetzij als moedermelk, hetzij als koe-, schapen- of geitenmelk, het voornaamste voedsel is voor jonge kinderen. Doch ook voor volwassenen — en dan speciaal in de gematigde streken — is zij van veel betekenis als voedingsmiddel. De melk is licht bederfelijk. Men moet dan ook veel moeite en kosten besteden aan dit product, doch de grote voedzaamheid rechtvaardigt dit ten volle.

De Nederlandse koemelk bevat gemiddeld 3,35% vet¹⁾. Dit melkvet wordt door de mens in verschillende vormen geconsumeerd. Allereerst als consumptiemelk, waarbij één liter melk ongeveer 34,5 gram vet bevat, wat overeenkomt met — het vetgehalte van de Nederlandse boter op 84% stellende — 40 gram boter. Daar-

¹⁾ „Jaarboek voor de Zuivelbereiding”, Zutphen 1941, blz. 253.

naast gebruikt de mens melkvet in de vorm van boter en kaas. In Nederland gebruikt men vrijwel uitsluitend koemelk, doch in andere landen is dikwijls ook de schapen- en geitenmelk van belang; helaas staan ons hierover weinig gegevens ter beschikking.

Slachtvet gebruikt men in ons land voornamelijk in de vorm van runder- en varkensvet, terwijl in sommige landen ook veel schapenvet wordt geconsumeerd.

Het *plantaardige vet* is vooral sedert deze oorlog in de algemene belangstelling getrokken, doordat de import van overzeese vetten ophield, de productie van dierlijk vet sterk verminderde en de binnenlandse productie van plantaardig vet uitgebreid kon worden. Het plantaardige vet wordt als regel verwerkt tot margarine, spijsolie en bak- en braadvet. Vóór de oorlog werden als margarine-grondstoffen niet alleen plantaardige oliën en vetten, als kokos-, palm- en palmpittenolie gebruikt, doch eveneens dierlijke vetten als traan en reuzel.

Sedert echter deze plantaardige en dierlijke oliën en vetten niet of in slechts geringe mate aanwezig zijn, wordt de margarine voor het grootste deel uit de binnenlandse plantaardige oliën vervaardigd; in ons land uit het vet van het koolzaad, raapzaad en blauwmaanzaad.

In de Zuidelijke landen is het gebruik van oliehoudende vruchten van veel betekenis, zoals de olijven in Spanje en Italië. Zo wordt van het totale vetverbruik per hoofd van de bevolking in Spanje het grootste deel, nl. 12,5 kg per jaar, door de olijfolie gedekt. In Italië wordt van het totale vetverbruik per jaar per hoofd van de bevolking van 12 kg ongeveer de helft, nl. 5,7 kg, door de olijfolie gedekt, althans volgens de „Margarine Industrie” van 16 Juni 1942, welks opgaven van het vetverbruik echter niet overeenstemmen met de straks te geven cijfers uit andere bronnen.

Vervolgens leveren de eieren een behoorlijke hoeveelheid vet op (nl. 12% vet). Bovendien wordt nog wat vet geconsumeerd in de vorm van pinda's, vis, wild en gevogelte, chocolade, enz.; doch dit maakt van het Nederlandse vetverbruik niet meer dan 5% uit ²⁾.

Het vetverbruik voor de oorlog.

Wij stellen ons voor allereerst een beeld te geven van het vóóroorlogse vetverbruik in Europa zonder Rusland. Rusland laten wij buiten beschouwing wegens gebrek aan voldoende nauwkeurige cijfers.

Er zijn onderzoekers, die het vetverbruik, hetzij voor geheel Europa zonder Rusland, hetzij voor het Europese continent zonder Rusland, hetzij voor elk land afzonderlijk, hebben berekend of — beter gezegd — voor een min of meer belangrijk gedeelte hebben geschat. Men vergelijkte voor de moeilijkheden, die zich hierbij voordoen, de reeds eerder genoemde studie van Ed. S. Beek en Dr. J. Groen.

De volgende resultaten kunnen wij vermelden betreffende het vóóroorlogse jaarverbruik:

1e. Volgens de „Südost-Echo” van 4 Dec. 1942 werd in Europa zonder Rusland 9.000.000 ton of 22,9 kg per hoofd van de bevolking verbruikt. Dit cijfer is dus inclusief het hoge Engelse verbruik.

2e. Dr. A. W. Schüttauf schat het Europese verbruik zonder Rusland en Engeland op ruim 7.000.000 ton of ruim 20 kg per hoofd van de bevolking ³⁾.

3e. Het tijdschrift „Zuivel en Voedingsvetten” (Brussel) van Dec. 1942 geeft als verbruikscijfer zonder Rusland en Engeland 7.500.000 ton of 21,4 kg per hoofd van de bevolking.

Enkele schrijvers vermelden ook nog een nadere onderscheiding in het verbruik, nl.:

a. Volgens Schüttauf wordt er 3 miljoen ton plantaardig vet tegen ruim 4 miljoen ton dierlijk vet verbruikt.

²⁾ Ed. S. Beek en Dr. J. Groen, „Het vetverbruik in Nederland van 1923 tot en met 1938”, in „Voeding”, Jrg. 2, no. 5.

³⁾ „Internationale Agrar-Rundschau”, Maart 1942.

b. Het reeds genoemde tijdschrift „Zuivel en Voedingsvetten” geeft een nader uitgewerkte opgave van 3 mill. ton plantaardig vet, 2,8 mill. ton botervet, 0,9 mill. ton varkensvet, 0,4 mill. ton traan en 0,4 mill. ton rundvet.

Dit Europese verbruik wordt slechts voor een deel door eigen productie gedekt: belangrijke importen hadden vóór de oorlog plaats. Omtrent de Europese productie direct voor deze oorlog staan ons de volgende gegevens ter beschikking:

1e. De „Südost-Echo” geeft in zijn reeds genoemd nummer een productie van 1,25 mill. ton plantaardig vet en 5,14 mill. ton dierlijk vet = 6,39 mill. ton totaal of 71% van het verbruik.

2e. Dr. A. W. Schüttauf geeft op, dat er geproduceerd wordt: 1,1 mill. ton plantaardig vet, 2,4 mill. ton melkvet, 0,7 mill. ton varkensvet en nog wat rundvet.

Volgens dezen schrijver wordt 60 tot 65% van het Europese verbruik, zonder Engeland, door eigen productie gedekt.

3e. Dr. D. Hoek meent, dat het Europese vasteland 30% van zijn verbruik zelf produceert en 70% importeert ⁴⁾.

Voor een goed inzicht in het vetverbruik zijn de tot nu toe gegeven cijfers niet voldoende; het blijkt nl., dat het vetverbruik tussen de landen onderling sterk verschilt. Ook hierover zijn verschillende cijfers beschikbaar, die echter soms sterk uiteenlopen en dan ook niet altijd zeer betrouwbaar zijn. De Nederlandse verbruikscijfers zijn ons inziens wel voldoende verantwoord, terwijl het cijfer van Beek en Groen ons het meest juiste voorkomt.

Vetverbruik per dag per hoofd van de bevolking in grammen.

	Volgens Ed. S. Beek en Dr. J. Groen in de periode 1930/34	Volgens W. Hahn ¹⁾ in de periode 1936/38	Andere bronnen
Nederland	88	94	
België	105,8	81	
Duitsland	50—56	102	64 ²⁾ 83 ³⁾
Engeland		104	
Frankrijk		58	57 ⁴⁾
Spanje		62	33 ⁵⁾
Italië	53,3	51	
Zwitserland	94,2	93	
Polen		55	
Denemarken	100—125	111	
Noorwegen		116	
Zweden		94	

¹⁾ W. Hahn, „Die Ernährungswirtschaft Europas in den Jahren 1936-38”, Jena 1942. ²⁾ In 1936 vlg. de „Gordian”, 10 Febr. 1943.

³⁾ In 1935 vlg. de „Margarine-Industrie”, Oct. 1942. ⁴⁾ Vlg. de „Margarine-Industrie”, 16 Juni 1942. ⁵⁾ In 1937, vlg. Prof. Schmalfluss in „Fette und Seifen”, Juli 1942.

Het is feitelijk niet te zeggen, welke van deze cijfers — exclusief de cijfers over Nederland — de meest juiste zijn; het is nl. niet bekend, hoe de schrijvers de cijfers samenstelden. Wel blijkt uit het bovenstaande, dat de Noordelijke landen méér vet verbruiken dan de Zuidelijke landen langs de Middellandse Zee.

Dit verschil komt voort o.a. uit klimatologische en welstandsverschillen. Bovendien zal de samenstelling van het vet verschillen: hoe welvarender een land is hoe meer melkvet als regel gebruikt zal worden. Melkvet is nl. duurder dan andere vetten.

Volgens Schmalfluss zijn er ook belangrijke regionale verschillen aan te wijzen: het vetverbruik in Zuid-Duitsland zou slechts de helft uitmaken van het Noord-Duitse verbruik.

Maatregelen tijdens de oorlog.

Zoals op bijna alle gebieden van het economisch leven, veroorzaakte de oorlog ook op het terrein van de vetvoorziening velerlei problemen.

⁴⁾ Dr. D. Hoek, „De vetvoorziening van Nederland in de laatste tien jaar”, in „Oliën, Vetten en Oliezaden”, Jubileumnummer 1916—1941.

De melkproductie en het slachtvet.

Zo is het duidelijk, dat de blokkade van het vasteland van Europa de vetvoorziening in gevaar bracht: de import van overzeese vetten kwam voor de meeste Europese landen geheel te vervallen. Bovendien verviel de import van krachtvoeder voor het vee, waardoor de melkproductie per koe moest dalen. De veestapel moest in verschillende landen aan de binnenlandse voedselpositie worden aangepast. Voor Nederland en Denemarken bracht dit een belangrijke inkrimping van de veestapel.

Aantal melk- en kalfkoeien.

Nederland:	Denemarken:
1938: 1.503.000 ¹⁾	30/12 1939: 1.618.000 ²⁾
1939: 1.566.000	12/7 1940: 1.462.000
1940: 1.600.000 ³⁾	27/12 1941: 1.403.000
	11/7 1942: 1.391.000
1942: 1.200.000 ⁴⁾	2/1 1943: 1.385.000

¹⁾ „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek”, Jaarg. 37, Afl. 11/12.

²⁾ Cijfers van Dr. Schönbeck in zijn rede van begin December 1942.

³⁾ „Oliën, Vetten en Oliezaden”, 27 Maart 1943.

Men beschouwt in ons land de veestapel wel ongeveer aan de voederpositie aangepast. Deze aanpassing kon echter niet beletten, dat de melkproductie per koe in Nederland belangrijk daalde. Dit wordt veroorzaakt doordat het vee krachtvoeder moet missen; het binnenlandse veevoeder mag wel kwantitatief voldoende zijn, kwalitatief is het onvoldoende. Volgens Hylkema zou de melkproductie per koe op het ogenblik 2.700 liter per jaar bedragen. Dit betekent een daling sedert het uitbreken van de oorlog van 3.600—2.700 = 900 liter of 25%.

Hoe de melkproductie in andere landen is verlopen, is moeilijk te zeggen: slechts over Denemarken bestaan er gegevens over de laatste jaren ⁵⁾. Voor een inzicht in de melkproductie per land volgen hier gegevens van de laatste 13 jaren. Zoals men zien zal, zijn niet van alle landen evenveel gegevens bekend. Voor een indruk van de relatieve betekenis van elk land in de Europese melkproductie zijn de door ons verzamelde cijfers echter wel voldoende. Over het algemeen zijn de bronnen van deze cijfers niet zo ernstig met elkaar in strijd als bij de cijfers betreffende het vetverbruik per land per hoofd van de bevolking.

⁵⁾ Men zie ook het artikel: „De Deense landbouw in 1942”, van Ir. M. K. Hylkema in dit nummer.

Uit dit overzicht zijn o.a. de volgende conclusies te trekken. Zowel Nederland als Denemarken vertonen sedert de oorlog een sterke daling van hun melkproductie. Van andere landen is het verloop van de laatste jaren onbekend, doch men kan wel aannemen, dat in de meeste landen een daling — misschien niet zo sterk als in Nederland en Denemarken — van de melkproductie heeft plaatsgehad. Vooral zal dit gebeurd zijn in die landen, welke krachtvoeder uit overzeese gebieden ontvingen en daar nu geheel van verstoken zijn. De Europese melkproductie vóór de oorlog (1938) kan o.i. geschat worden op 105 miljoen ton ⁶⁾.

Vervolgens dienen wij het verloop van de slachtvetproductie te bezien. Zoals wij reeds zagen, zal in verschillende landen de veestapel verminderd zijn. Het varken schijnt wel de belangrijkste leverancier van slachtvet te zijn, doch daar hij, gezien zijn voedselverbruik, een concurrent is bij de menselijke voedselvoorziening, zal de varkensstapel in verschillende landen wel belangrijk verminderd zijn. Alleen voor Denemarken beschikken wij over de nodige gegevens: op 15/7 1939 bedroeg de varkensstapel 3.130.000 stuks, op 2/1 1943 1.605.000 stuks. Het lijkt ons, dat na het verminderen van de veestapel, de slachtvetproductie, wegens het geringe aantal slachtvaten, zal afnemen.

Olieleverende gewassen.

Blijft over als laatste vetbron om te behandelen de olieleverende gewassen. Deze bron is de enige, die sedert de oorlog veel uitbreiding heeft ondergaan. In het algemeen kan men zeggen, dat de olieleverende gewassen tot ca. 1870 in Europa tot de normaal voorkomende landbouwgewassen behoorden. Doch sedert die tijd verminderde de aanplant zeer sterk, als gevolg van de concurrentie van de goedkopere overzeese plantaardige oliën.

De cultuur was in de bloeiperiode minder gevarieerd dan tegenwoordig en bestond voornamelijk uit koolzaad, hennep en vlas.

In de wereldoorlog van 1914—1918 valt een kleine uitbreiding te constateren, die na de oorlog wederom te niet ging.

Sedert het begin van de dertiger jaren valt er echter een geleidelijke ontwikkeling in de verbouw van olie-

⁶⁾ Dr. A. W. Schüttauf schat de melkproductie in zijn reeds genoemde publicatie op 110 miljoen ton. Het reeds genoemde nummer van het „Halbjahresbericht zur Wirtschaftslage” geeft een productie van 87 miljoen ton, exclusief de melk voor opfokdoel-einden.

Totale melkproductie van de Europese landen sedert 1930 in miljoenen tonnen (koemelk).

	Nederland	België	Frankrijk	Spanje	Portugal	Noorwegen	Zweden	Finland	Denemarken	Duitsland	Zwitserland	Italië	Polen	Tsjecho-slowakije	Hongarije	Joegoslavië	Roemenië	Bulgarije	Griekenland	Engeland	
1930	4,4 ¹⁾			1,6 ²⁾							2,6 ¹⁰⁾										
1931											2,6										
1932		3,1 ⁴⁾							5,5 ⁴⁾	24,2 ⁴⁾	2,7 ⁴⁾	5,5 ¹¹⁾									
1933		3,2		1,5 ⁴⁾					5,4	24,7	2,8										
1934		3,1		1,5				2,4 ⁴⁾	5,3	24,5	2,8								2,0 ¹²⁾		6,3 ⁴⁾
1935	4,8 ¹⁾	3,1	15,6 ⁶⁾			1,3 ⁴⁾		2,4	5,1	24,2	2,7										7,4 ¹⁷⁾
1936	5,0	3,2	15,5			1,4		2,5	5,3	25,4	2,7										6,9 ⁴⁾
1937	5,2	2,9	14,8 ⁴⁾			1,4		2,7	5,3	25,4	2,7										7,2 ¹⁷⁾
1938	5,1	3,1	13,8	1,5 ⁴⁾	0,3 ⁴⁾		4,9 ⁴⁾	2,7	5,4	25,1	2,8 ¹¹⁾	7,1 ⁴⁾	9,0 ⁸⁾	4,5 ¹³⁾	1,5 ⁹⁾	2,2 ⁸⁾	2,5 ⁹⁾	0,4 ⁸⁾	0,2 ⁸⁾		8,2 ⁸⁾
1939	5,3	2,8				1,4		2,7	5,3		2,8										
1940	³⁾					1,5			4,8		2,7										
1941	³⁾								3,6 ⁵⁾												
1942	3,24 ¹⁾			1,3 ⁹⁾					3,3			6,8 ¹²⁾					2,5 ¹⁴⁾				

¹⁾ „Statistisch Zakboek” 1942, uitgave C.B.S. ²⁾ Geen gegevens beschikbaar. ³⁾ Berceking: aantal koeien 1.200.000 x ongeveer 2.700 = ± 3,24 mill. ton. ⁴⁾ „Annuaire International de Statistique Agricole”, 1940/41. ⁵⁾ „Oliën, Vetten en Oliezaden”, 13 Febr. 1943. ⁶⁾ „XI Milchwirtschaftlicher Weltkongress”, Berlin 1937, Band III, blz. 70. ⁷⁾ „Molkerei-Zeitung”, 12 Nov. 1942, betreft jaar 1929. ⁸⁾ „Halbjahresbericht zur Wirtschaftslage: v. d. Decken en Metzdorf, „Europas Ernährungswirtschaft”, 17 Jrg., 1942/43, Heft 1/2. ⁹⁾ „Deutsche Molkerei-Zeitung”, 2 Dec.

1942. ¹⁰⁾ „Zeitschrift für Schweizerische Statistik und Volkswirtschaft”, 1938, deel I. ¹¹⁾ „Economiche-Voorlichting”, no. 17, 1941. ¹²⁾ „Milchwirtschaftliches Zentralblatt”, Sept. 1942. ¹³⁾ „XI Milchwirtschaftlicher Weltkongress”, Berlin 1937, Band III, blz. 32. ¹⁴⁾ „Die Deutsche Molkerei- und Fettwirtschaft”, 16 April 1943. ¹⁵⁾ „Nederlandsch Weekblad voor Zuivelbereiding en Handel”, 13 Jan. 1942. ¹⁶⁾ Werner Zimmermann, „Die Nahrungsquellen der Welt”, 1941, blz. 816. ¹⁷⁾ „Dairy Produce Supplies”, 1938.

leverende gewassen in enkele landen te constateren, waarbij tevens een aantal voor Europa nieuwe gewassen werd ingevoerd, zoals de zonnebloem, soja, katoen en ricinus.

Deze uitbreiding was vooral te constateren in Duitsland en enkele Oost-Europese landen als gevolg van de autarkische economische politiek van Duitsland, dat bovendien langlopende contracten betreffende plantaardige olieleveranties met Bulgarije, Joegoslavië en Roemenië afsloot ⁷⁾.

Als regel onderscheidt men bij de olieleverende gewassen tussen éénjarige planten (katoen, aardnoten, vlas, soja, sesam, ricinus, zonnebloemen, kool-, raap- en blauwmaanzaad, enz.) en meerjarige planten (kokos- en andere palmen en olijfbomen).

De plantaardige oliën worden voor verschillende doeleinden gebruikt. Zij dienen allereerst voor de voeding van den mens en voor industriële doeleinden. Daarnaast worden hun bijproducten als veevoeder gaarne gebruikt.

Deze veelzijdige gebruiksmogelijkheid is de oorzaak, dat de wereldproductie de laatste decennia zo sterk is toegenomen: in de jaren 1909—1918 bedroeg de gemiddelde jaarproductie 5,85 miljoen ton olie, terwijl de productie in het jaar 1937/38 was opgelopen tot 11,8 miljoen ton ⁸⁾. De goede prijzen voor plantaardige oliën en vetten staan hiermede eveneens in verband. Niet alleen is het verbruik voor voedseldoeleinden sterk toegenomen (margarine, spijsolie, bak- en braadvet!), doch het industriële verbruik vertoont eveneens een sterke stijging: als grondstof voor de fabricage van lakken, verven, vernissen, zeep, wasdoek, linoleum, enz., en als hulpmiddel in de lederfabrieken, gieterijen, enz.

In de wereldproductie van plantaardige oliën neemt van de éénjarige gewassen de katoenplant de eerste plaats in. De zaden, die de olie leveren, zijn slechts bijproducten, daar deze plant allereerst om zijn vezels wordt geteeld. In Europa heeft hij slechts een zeer ondergeschikte betekenis als olieleverend gewas; Amerika is het voornaamste productiegebied.

Ook de tweede eenjarige olieleverancier, de aardnoot, vindt in Europa een geringe teeltmogelijkheid; hij groeit het beste in het tropische klimaat van de Afrikaanse en Indische kusten.

Het vlas is de derde eenjarige olieleverancier. Men maakt een onderscheid tussen de verbouw alléén voor het zaad en de verbouw voor het zaad en de vezel, de zgn. gemengde cultuur.

In Nederland en België vindt de verbouw allereerst plaats om de vezel; in de andere Europese landen is het zaad naast de vezel van méér betekenis, terwijl de teelt alléén voor het zaad meestal buiten Europa geschiedt.

De soja is vooral de laatste 30 jaar sterk in betekenis toegenomen. Hij komt oorspronkelijk uit Mandsjoerije, waar hij een belangrijk voedsel is. In Europa is de soja-teelt sedert 1932 in de Zuid-Oostelijke landen in opkomst.

De zonnebloemteelt voor de zonnebloemolie is vooral sedert de wereldoorlog 1914—1918 sterk toegenomen. De zonnebloem stamt oorspronkelijk uit Amerika, doch hij wordt vrijwel alléén in Zuid-Oost-Europa (voornamelijk Zuid-Rusland) verbouwd. De zonnebloemolie dient zowel voor spijsolie als voor industriële doeleinden en margarinefabricage.

Het kool-, raap- en blauwmaanzaad zijn tot voor enkele jaren als olieleverend gewas steeds minder verbouwd. Zij werden en worden nog vrijwel alléén in Europa geteeld, waar ze door de overzeese concurrentie tot voor kort sterk aan betekenis hadden ingeboet.

Enkele andere éénjarige gewassen, als het sesam, de hennep en de ricinus, worden slechts in geringe hoeveel-

heden in Europa verbouwd. Zij spelen ook in de wereldproductie een onbetekenende rol.

Naast deze éénjarige olieleverende gewassen is er een tweetal meerjarige gewassen van belang. Voor de wereldproductie is de kokosnoot de belangrijkste. In Europa wordt hij echter niet geteeld. Als tweede leverancier komt dan de olijfbom, die hoofdzakelijk zijn verbreding in Europa vindt (Middellandse zeegebied) en die ook de enige meerjarige olieleverende plant is, die hier wordt geteeld.

Niet alleen met de verschillen in bebouwde oppervlakten moet men rekening houden, doch ook met de soort van olieleverend zaad, die wordt verbouwd. Immers de opbrengsten van de verschillende oliehoudende gewassen lopen uiteen.

Een inzicht in de relatieve waarde van de verschillende gewassen voor de vetvoorziening geven de volgende cijfers. Zo was in de jaren 1935/37 de gemiddelde opbrengst in Europa per ha aan olie als volgt: olienoten 305 kg, kool- en raapzaad 165 kg, blauwmaanzaad 150 kg, mosterdzaad 130 kg, zonnebloemen 125 kg, ricinus 120 kg, vlas 80 kg, sesam 65 kg, soja 55 kg, hennep 55 kg en katoen 35 kg.

De éénjarige olieleverende gewassen zijn voor de wereldproductie verreweg de belangrijkste. Van de totale plantaardige olieproductie in 1937 van 11,8 miljoen ton komt 8,8 miljoen van de éénjarige planten en slechts 3 miljoen van de meerjarige planten. In Europa neemt echter de olijfbom de eerste plaats in. Hij leverde voor de oorlog 2 x zoveel als alle éénjarige gewassen tezamen. Van de éénjarige planten hebben het vlas, kool- en raapzaad en de zonnebloem de meeste betekenis als olieleveranciers.

De ontwikkeling in een aantal Europese landen sedert het uitbreken van de oorlog.

Na het geven van dit algemene overzicht betreffende de betekenis van de verschillende olieleverende planten in de wereldproductie, kunnen wij nu ook de ontwikkeling per land nagaan, vooral sedert het uitbreken van de huidige oorlog ⁹⁾.

Nederland. In ons land is het koolzaad altijd de belangrijkste leverancier van plantaardige olie geweest. De beteelde oppervlakte vertoont sterke schommelingen:

1850/60 bedroeg de met koolzaad beteelde oppervlakte 29.000 ha. Dit daalde tot 1.291 ha in 1913, steeg iets in 1919, n.l. tot 7.910 ha, en had in 1939 nog een oppervlakte van 338 ha. In 1943 bedraagt de oppervlakte kool- en raapzaad ca. 50.000 ha, hetgeen dus wel een zeer sterke uitbreiding betekent.

België. Evenals in ons land, is ook in België het koolzaad het enige belangrijke oliehoudende zaad. De bebouwde oppervlakte verliep als volgt:

1866: 26.000 ha	1919: 1.483 ha
1880: 6.400 "	1941: 31 "
1913: 664 "	1942: 459 "
	1943: 8.000 " ¹⁰⁾

Frankrijk. De totale oppervlakte olieleverende gewassen bedroeg in 1862 505.000 ha, t.w. koolzaad 202.000 ha, raapzaad 40.000 ha, maanzaad 48.000 ha, hennep 110.000 ha en vlas 105.000 ha. In 1914 was dit oppervlak gedaald tot 62.000 ha. In latere jaren zijn enige nieuwe gewassen gekomen: zonnebloem en soja. In 1938 bestond de bebouwde oppervlakte uit koolzaad, raapzaad, maanzaad, zonnebloem en andere (o.a. soja) en bedroeg 10.036 ha; in 1940 bedroeg de beteelde oppervlakte 8.580 ha; 1941 15.196 ha; 1942 34.395 ha, terwijl de totale oppervlakte olieleverende gewassen in 1943 volgens de „Bulletin

⁷⁾ Werner Zimmermann, „Die Nahrungsquellen der Welt“, blz. 394.

⁸⁾ Werner Zimmermann, blz. 363.

⁹⁾ Tenzij anders vermeld, zijn de volgende gegevens ontleend aan het „Bulletin mensuel de statistique agricole et commerciale“ van Sept., Nov. en Dec. 1942.

¹⁰⁾ „Margarine-Industrie“, 1 Febr. 1943.

mensuel de statistique agricole et commerciale" 90.000 ha zal bedragen.

Doch door de bezetting van Noord-Afrika door de geallieerde troepen komt ongeveer 100.000 ton per jaar minder aan olie Frankrijk binnen, waardoor het noodzakelijk zal zijn de teelt in 1943 tot 315.000 ha uit te breiden ¹¹⁾.

Spanje. Dit is de grootste producent van olijfolie: ruim 40% van de wereldproductie ¹²⁾. De vetvoorziening geschiedt dan ook voor het merendeel door de olijfbloom. Voor de jaren 1935/39 bedroeg de gemiddelde olijfolieproductie 380.000 ton; in 1940 284.100 ton en in 1941/42 317.600 ton ¹³⁾. Daarnaast zal de oppervlakte zonnebloemen in 1943 50.000 ha bedragen.

Portugal. Vóór de huidige oorlog kende men in Portugal alléén de olijfbloom als leverancier van binnenlands plantaardig vet. Vermoedelijk is hierin wegens Portugal's positie in deze oorlog niet veel verandering gekomen.

Noorwegen. In dit land hebben sedert de oorlog nog geen noemenswaardige aanplantingen plaats gehad.

Zweden. Een sterke stijging van de verbouw van oliehoudende gewassen valt op te merken:

1940 totale oppervlakte	367 ha
1941 " "	8.569 "
1942 " "	18.493 "

Finland. Geen noemenswaardige aanplant.

Denemarken. Ook Denemarken vertoont een stijging van de bêteelde oppervlakte:

1940 totale oppervlakte	11.000 ha
1941 " "	18.000 "
1942 " "	27.000 "

Duitsland. De teelt van oliehoudende zaden vertoont ook in dit land grote schommelingen. Enkele cijfers staan ons hierbij ter beschikking:

1878: koolzaad + raapzaad + vlas + hennep = 341.000 ha
1933: " " " " = 10.000 ha

Daarna vond, onder sterke invloed van de Duitse economische politiek, de volgende ontwikkeling plaats. In 1938:

koolzaad	51.594 ha	mosterdzaad	651 ha
raapzaad	10.326 "	vlas	44.868 "
maanzaad	3.780 "	hennep	12.680 "
totaal 123.899 ha			

In 1939 bedroeg de totale oppervlakte 119.680 ha. De koolzaadoppervlakte bedroeg verder in 1941 207.000 ha en in 1942 250.000 ha ¹⁴⁾.

Zwitserland. Vóór de oorlog was er vrijwel geen verbouw van oliehoudende zaden. In 1940 bedroeg de oppervlakte kool- en maanzaad 181 ha; in 1941 695 ha en in 1942 1.212 ha, wat dus geen noemenswaardige stijging betekent.

Italië. Dit is de tweede olijfolieproducent. In het tijdvak 1935—1939 bedroeg de gemiddelde jaarproductie 228.000 ton olijfolie. In 1940/41 bedroeg zij 145.000 ton en in 1941/42 200.000 ton.

De verbouw van kool- en raapzaad, aardnoten en zonnebloemen bedroeg in 1938 slechts 2.906 ha, terwijl daarnaast nog 136.428 ha katoen, hennep en vlas werden geteeld. Sedert dat jaar is vooral de katoenaanplant vermeerderd: 1939 39.592 ha, 1940 64.494 ha en 1943 90.600 ha.

Estland, Letland en Lihauen. Slechts een enigszins stijgende vlasteelt is over deze landen te vermelden.

Polen. In 1938 werd in het oude Poolse gebied 66.000 ha koolzaad geteeld. In 1943 bedroeg die oppervlakte in het Generaal Gouvernement 35.000 ha.

Protectoraat Bohemen en Moravië. Sedert het uitbreken van de oorlog is een sterke stijging van de koolzaadoppervlakte te constateren; absolute cijfers staan ons echter niet ter beschikking.

Slowakije. Sedert de oorlog bedraagt de totale oppervlakte olieleverende gewassen ongeveer 10.000 ha.

Hongarije. De totale oppervlakte olieleverende gewassen bedroeg in 1938 53.000 ha en in 1939 58.800 ha.

Volgens niet-officieele gegevens bedroeg de teelt in 1942: 10.000 ha ricinus, 30.000 ha koolzaad en 100.000 ha zonnebloemen. De uitbreiding van de zonnebloemteelt valt hierbij op.

Joegoslavië. De totale oppervlakte olieleverende gewassen (incl. hennep, vlas en katoen) verliep als volgt:

1937	114.299 ha
1938	130.071 "
1939	128.256 "

In de volgende jaren valt vooral een sterke uitbreiding van de aanplant van zonnebloemen en soja op te merken:

	1940	1941
zonnebloemen	32.000 ha	75.000 ha
soja	12.000 "	17.000 "

Bovendien bezit Joegoslavië een niet onbelangrijke olijfoliecultuur.

Roemenië. Reeds sedert het eind van de wereldoorlog 1914—1918 valt een sterke stijging van de aanbouw van zonnebloemen en soja te vermelden:

	1921	1934	1939
zonnebloemen	29.000 ha	..	164.000 ha
soja	—	1.400 ha	103.000 "

Bulgarije. In 1938 bedroeg de totale oppervlakte olieleverende gewassen (incl. vlas, katoen en hennep) niet minder dan 300.000 ha.

Zowel de katoen- als de koolzaadaanplant hebben de laatste jaren een sterke uitbreiding ondergaan, terwijl de zonnebloemteelt als volgt verliep:

1921: 4.200 ha; 1938: 189.000 ha; 1941: 200.000 ha.

Ook de soja breidde zich sterk uit: 1938: 12.000 ha; 1942: 70.000 ha.

De totale oppervlakte olieleverende gewassen bedroeg in 1942 dan ook niet minder dan 350.000 ha.

Albanië. Over dit land is alléén bekend, dat de teelt van olieleverende gewassen de laatste jaren belangrijk uitgebreid is.

Griekenland. Dit is de derde olijfolieproducent. De productie bedroeg in 1941/42 77.375 ton ¹⁵⁾. Omtrent de andere olieleverende gewassen zijn geen betrouwbare gegevens bekend.

Wanneer wij het verloop van de Europese productie van plantaardige oliën overzien, dan blijkt, dat in de meeste landen de teelt vooral sedert de oorlog belangrijk is uitgebreid, terwijl Duitsland reeds enige jaren daarvoor met een sterke uitbreiding begon en enkele landen in Zuid-Oost-Europa naar aanleiding van handelsverdragen gesloten met Duitsland hun teelt eveneens uitbreidden.

Wanneer wij de totale Europese olieproductie over de laatste decennia bezien, dan blijkt duidelijk, dat reeds van 1933 af een belangrijke uitbreiding heeft plaats gehad:

1909/1913:	724.000 ton ¹⁶⁾
1921/1928:	838.000 "
1929/1931:	946.700 "
1932/1934:	891.300 "
1935/1937:	1.118.500 "
1938/1940:	1.062.500 "

Hierbij dient men te bedenken, dat de productievermeerdering vooral door de uitbreiding van de één-

¹¹⁾ „Margarine-Industrie“, 1 April 1943.

¹²⁾ „Oliën, Vetten en Oliezaden“, 24 Oct. 1942.

¹³⁾ „Oliën, Vetten en Oliezaden“, 7 Nov. 1942.

¹⁴⁾ „Mellerg-Zeitung“, 10 Dec. 1942.

¹⁵⁾ „Deutsche Molkeri- und Fettwirtschaft“, 7 Mei 1943.

¹⁶⁾ „Oliën, Vetten en Oliezaden“, 7 Nov. 1942.

jarige gewassen is veroorzaakt, terwijl de Europese olieproductie voor ongeveer twee derde door de olijfbom wordt geleverd.

Het is duidelijk, dat de uitbreiding sedert de oorlog per land verschilt, in verband o.a. met het klimaat en de bodemgesteldheid.

Bovendien zal men niet alleen de productie doen stijgen door een intensievere cultuur van de bestaande gewassen, doch ook door oude of nieuwe cultuurs wederom of voor het eerst in te voeren (men denke aan de zonnebloemen en de soja). Deze politiek zal voor alle landen verschillend zijn. In de eerste plaats is niet elk land geschikt voor de aanbouw van bepaalde olieleverende gewassen, terwijl de opbrengst per ha van de diverse zaden, zoals wij boven zagen, vrij yer uiteenloopt.

Ten tweede verschilt de opbrengst per ha bebouwde oppervlakte van land tot land.

Conclusie.

In het voorgaande behandelden wij de vooroorlogse vetvoorziening van Europa en daarna bezagen wij nog de invloed van de oorlog. Een aantal interessante vragen voor het verdere beloop in het bijzonder na de oorlog zal nu wellicht worden gesteld.

Voor Nederland dringt de vraag naar voren: hoe zal het met onze zuivel- en slachtvetexport verlopen? Vóór de huidige oorlog was er een belangrijke export van melkvet in de vorm van boter, kaas, condens en poeder; bovendien bestond er een belangrijke uitvoer van slachtvet, o.a. in de vorm van bacon. De traan en plantaardige oliën en vetten voor de margarine- en zeepfabricage, enz., werden vrijwel geheel geïmporteerd. De export van melkvet was wederom afhankelijk van de import van krachtvoer. De vraag is nu: moeten wij onze melk- en varkensvetproductie op het oude peil terugbrengen of kunnen wij deze verhogen, resp. verlagen t.o.v. de vooroorlogse productie? Zullen onze oude afnemers ook in de toekomst vet van ons betrekken of zullen er andere afnemers voor in de plaats komen? Zal onze deviezenpositie zodanig zijn, dat wij die grote importen van plantaardige vetten kunnen handhaven? In hoeverre kunnen de verticale combinaties in de margarine-industrie door hun belangen in buitenlandse gebieden (plantages, eigen schepen) deze deviezenpositie verlichten? Of zal de ontwikkeling zo zijn, dat onze melkproductie beneden het vooroorlogse peil moet blijven en daarnaast de huidige grote aanplant van koolzaad gehandhaafd moet blijven of zelfs uitgebreid zal moeten worden? Dit zijn kwesties, die pas na de oorlog opgelost kunnen worden, doch die daarom op het ogenblik niet oninteressant zijn.

Drs. JAN DELFGAAUW.

DE DEENSCH E LANDBOUW IN 1942.

Zoals wij reeds in een vorig artikel over den Deenschen landbouw¹⁾ opmerkten, heeft het ophouden van den toevoer van overzee, in het bijzonder van granen en veekoeken, de Deensche boeren voor groote moeilijkheden geplaatst. Daardoor toch werden zij genoodzaakt de veehouderij in te krimpen en deze nu uitsluitend op de voederproductie van eigen bodem te baseeren. Zulk een aanpassing vergt tijd, maar uit de jongste Deensche gegevens omtrent het aantal runderen, varkens en kippen, alsmede uit die over de veeteeltproductie, krijgen wij den indruk, dat een nieuw evenwicht bezig is zich te vormen. Blijkens recente gegevens was de productie, zool van boter als van spek, in de eerste 4 maanden van dit jaar bijna even groot als het vorige jaar. De cijfers zijn: voor boter resp. 30,4 en 31,3 mill. kg en voor bacon 43,3

en 45 mill. kg. Dank zij het gunstige weer, is de melk- en boterproductie in den weidertijd tot nu toe beter geweest dan in 1942. In de topweek, die doorgaans in het begin van Juni valt, was de productie van boter ongeveer 10% grooter dan het maximum van 1942. Hoewel daarbij ook het weer een belangrijken invloed heeft — dit is veel gunstiger geweest dan den vorigen winter — blijft het feit, dat aan de daling van de productie, althans voorloopig, een einde is gekomen, hoopvol voor de toekomst.

Kleine teruggang bij den veestapel.

Alvorens daar nader op in te gaan, volgen hier eerst eenige gegevens omtrent het aantal nog aanwezige runderen, varkens en pluimvee.

De Deensche rundveestapel.

In 1000 stuks	2 Jan. 1943	11 Juli 1942	27 Dec. 1941	12 Juli 1941	29 Juni 1940	30 Dec. 1939
Stieren (1 jaar en ouder)	49	54	53	58	64	67
Ossen (1 jaar en ouder)	53	72	59	77	74	64
Melkkoeien en vaarzen, die gekalfd hebben	1.385	1.391	1.403	1.462	1.591	1.618
Vaarzen, die nog niet gekalfd hebben (1 jaar en ouder)	545	605	558	622	635	587
Kalveren beneden 1 jaar	728	743	760	795	862	850
Rundvee in totaal	2.760	2.867	2.833	3.014	3.226	3.186

Uit het bovenstaande cijfer blijkt, dat bij de voornaamste rubrieken de teruggang niet groot meer is. Zoo nam het aantal melkkoeien van 27 December 1941 tot 2 Januari 1943 slechts met 1,3% af, terwijl bij de vaarzen de vermindering 2,3% bedroeg. (Volgens de jongste gegevens bedroeg het aantal melkkoeien op 27-3-1943 1.410.000 tegen 1.391.000 op 21-3-1942 en het aantal vaarzen op deze data resp. 606.000 en 628.000).

Sinds December 1939, dus in drie oorlogsjaren, nam het aantal melkkoeien en kalveren met 14%, en dat der vaarzen met 7% af.

De Deensche varkensstapel.

In 1000 stuks	13/2 1943	2/1 1943	14/11 1942	11/7 1942	27/12 1941	12/7 1941	29/6 1940	15/7 1939
Fokbeeren	9	9	9	9	9	11	17	18
Zeugen:								
Zeugen, 1e maal drachtig	42	42	49	61	23	78	50	75
Andere drachtige zeugen	80	82	69	64	69	85	146	170
Zeugen met biggen	45	43	47	30	42	53	91	100
Guste fokzeugen	13	15	18	13	22	17	34	27
Zeugen, voor mestering bestemd	9	8	10	4	16	7	15	11
Totaal aan zeugen	189	190	193	172	172	240	336	383
Biggen bij de zeug	372	334	385	253	326	440	761	843
Mestbiggen ben. 35 kg	400	426	384	286	513	420	840	777
Varkens van 35-60 kg	380	343	298	295	424	405	635	640
Varkens van 60 kg en zwaarder	371	303	400	191	247	254	629	472
Totaal varkens	1.721	1.605	1.669	1.206	1.691	1.770	3.218	3.133

Het beeld, dat de laatste tellingen geven, is gunstig. Niet alleen, dat de varkensstapel gedurende het tweede halfjaar van 1942 met 1/3 toenam, ook t.o.v. December 1941 valt de vergelijking niet nadeelig uit. Zoo was bij de jongste tellingen het aantal zeugen ruim 10% grooter dan bij de telling van 27 December 1941 en dat der drachtige dieren, alsmede die met biggen, zelfs 25% meer. Voor de toekomstige ontwikkeling van den varkensstapel is dit een belangrijk feit.

Hoewel de varkensstapel slechts half zoo groot is als vóór den oorlog, wijzen de laatste tellingen op een zekere stabiliteit. Blijkbaar is de aanpassing bereikt en kan Denemarken uit eigen bodem een varkensstapel van ruim 50% van vroeger voeden.

¹⁾ Ir. M. K. Hylkema, „De Deensche landbouw in 1941“, in „E.-S.B.“ van 15 April 1942.

De pluimveestapel in Denemarken.

In 1000 stuks	11 Juli 1942	12 Juli 1941	29 Juni 1940	15 Juli 1939
Hanen, $\frac{1}{2}$ jaar en ouder ..	111	109	161	188
Hennen, $\frac{1}{2}$ jaar en ouder ..	5.764	7.624	13.731	13.530
Kuikens, beneden $\frac{1}{2}$ jaar ..	5.603	5.447	10.676	18.680
Totaal pluimvee	11.478	13.180	24.568	32.398

Het aantal kuikens was bij de zomertelling van 1942 ruim zoo groot als in 1941. Het aantal legkippen in 1943 verschilt daardoor niet zooveel van dat in 1942.

De productie van den veestapel.

Niet alleen de grootte van den veestapel, ook de voederpositie speelt bij den omvang van de productie een groote rol. Zoo is het te begrijpen, dat de voortbrenging van melk, spek en eieren sterk is teruggelopen, nu er geen eiwitrijk krachtvoer meer beschikbaar is. De volgende staat geeft daarvan een duidelijk beeld.

De voortbrenging van veeteeltproducten.
(in miljoenen kg)

	1942 ¹⁾	1941	1940	1939	1942 in % van	
					1941	1939
Melk	3.330	3.600	4.625	5.275	92,5	63,1
Boter	108	125	163	183	86,4	59,0
Rund- en kalfsvleesch ..	146	166	203	153	88,0	95,4
Varkensvleesch en spek ..	115	190	314	309	60,5	37,2
Eieren	38	59	113	158	64,4	24,0

¹⁾ Voorloopige cijfers.

Bij deze cijfers is inbegrepen het geschatte verbruik op de boerderijen. Bij de veel kleiner geworden productie worden de gegevens daardoor minder betrouwbaar.

Uit het bovenstaande blijkt, dat — vergeleken met 1941 — de productie van varkensvleesch en van eieren in 1942 met ruim $\frac{1}{3}$ is verminderd, terwijl die van melk met 7,5%, van boter met 13,6% en van rund- en kalfsvleesch met 12% is gedaald.

T. o. v. 1939 was de teruggang natuurlijk veel grooter, nl. voor melk 36,9%, boter 41%, varkensvleesch 62,8% en eieren 76%.

Dat het beeld voor de productie van de varkens en de kippen zooveel ongunstiger is, is een gevolg van het feit, dat het buitenlandse krachtvoer daarbij steeds een veel grotere rol heeft gespeeld.

Gunstiger wordt de toestand, wanneer wij de laatste maanden van 1942 met die van 1941 vergelijken. Zoo was de melkproductie in November en December 1942 vrijwel even groot als in 1941, terwijl, dank zij den zachten winter, in de eerste maanden van dit jaar ook de eierproductie zich gunstig liet aanzien. Zoo was de eierproductie volgens het weekoverzicht in „Landbruksraadets Meddelelser” van 17-3-43 toen ruim dubbel zoo groot als het vorig jaar om dezen tijd, maar toch slechts $\frac{1}{3}$ van die in normale vredesjaren.

De oogst.

Onder de huidige omstandigheden is de binnenlandsche oogst voor de voeding van mensch en dier van het grootste belang. Die van tarwe was in 1942 buitengewoon slecht, omdat dit gewas tengevolge van den strengen winter voor het grootste deel was uitgevroren. De opbrengst was slechts ongeveer $\frac{1}{10}$ van die van 1941 en verreweg de kleinste sinds 1875, toen de officieele oogststatistiek werd ingesteld. Alle overige graansoorten leverden echter meer op, zoodat als geheel 1942 een behoorlijken oogst gaf, nl. 35 miljoen oogsteenheden aan graan, wat ongeveer 10 miljoen meer is dan in 1941 en 2 miljoen meer dan het gemiddelde van 1934-38 (1 oogsteenheden = de voederwaarde van 100 kg gerst).

De graanoogst in Denemarken.
(in miljoenen kg)

	1942 ¹⁾	1941	1940
Tarwe	20	190	190
Rogge	410	310	270
Gerst	1.390	920	1.160
Haver	1.000	720	910
Mengkoren	930	570	710
Totaal	3.750	2.710	3.240

¹⁾ Voorloopige cijfers.

De opbrengst van aardappelen was in 1942 als gevolg van de belangrijk toegenomen beteelde oppervlakte groter dan in 1941 en ook groter dan in normale jaren.

De Deensche oogststatistiek geeft ook een samenvatting van den oogst van granen, aardappelen, bieten en hooi, waarbij deze wordt uitgedrukt in oogsteenheden. Volgens de voorloopige opgave bedroeg de totale opbrengst ongeveer 70 miljoen eenheden tegen ca. 64 miljoen in 1941 en 72 miljoen gemiddeld in de jaren 1934-38.

De bedrijfsuitkomsten.

Deze waren in 1942 belangrijk slechter dan in 1941; dit geldt vooral voor de kleine bedrijven, zoodat uit onderstaanden staat.

Netto-opbrengst van Deensche landbouwbedrijven.

a. in Kr. per ha. b. in % v. d. verkoopwaarde van het bedrijf.

	1941—42		1940—41	
	a	b	a	b
Beneden 10 ha	136	2,9	222	5,2
10—50 ha	139	4,5	213	7,7
Boven 50 ha	184	6,5	211	8,5
Gemiddeld	146	4,3	215	7,2

Deze gegevens zijn ontleend aan de resultaten over beide jaren van 200 door het landbouweconomisch bedrijfsbureau uitgezochte bedrijven. Dit bureau maakt op deze wijze ieder jaar een voorloopig overzicht op van de uitkomsten van den landbouw, hetgeen steeds een goed beeld van den toestand blijkt te geven.

Dat het kleine bedrijf, dat het meest arbeid- en kapitaalintensief is, het slechtste resultaat geeft, niet alleen in totaal, maar zelfs per hectare, wijst er op, dat dit het meest door den huidige toestand is getroffen.

Dit ligt voor de hand, want op het kleine boerenbedrijf werden steeds veel varkens en kippen gehouden. Nu hiervan de teelt sterk is ingekrompen, zijn de kleine boeren daardoor het meest getroffen, terwijl deze door den aard van hun bedrijf niet, zoodat de groote boeren, profiteeren van de goede graanprijzen.

De teruggang in de bedrijfsresultaten in 1941-42 blijkt vooral het gevolg te zijn van de stijging van de onkosten. Deze gingen met 100 Kr. p. ha omhoog, de bruto-opbrengst steeg slechts met 31 Kr., zoodat de netto-opbrengst in het laatste bedrijfsjaar met gemiddeld 69 Kr. p. ha terugliep.

Het onderstaande overzicht van inkomsten en uitgaven geeft bijzonderheden omtrent de voornaamste posten.

Bedrijfsuitkomsten van den landbouw.
in Kronen per hectare.

	1941—42	1940—41
A. Bruto-opbrengst		
van de plantenteelt	184	159
van het rundvee	467	407
van de varkens	165	215
van andere huisdieren	68	68
Diversen	38	35
Totaal	922	891
B. Bedrijfskosten		
Arbeidsloon	283	250
Ondernemersloon	81	71
Krachtvoer	74	66
Kunstmest	36	34
Inkoop van andere goederen ..	108	84
Overige onkosten	194	170
Totaal	776	676

In de prijzen van de landbouwproducten, die ook in Denemarken thans grootendeels door de Overheid worden vastgesteld, kwam weinig verandering. Slechts voor enkele producten was de prijsverhoging van beteekenis.

Dit wil echter niet zeggen, dat de boeren in alle opzichten tevreden zijn.

Zoo heeft de centrale organisatie van de Deensche Coöperatieve Zuivelfabrieken in 1942 moeite gedaan om den aan de boeren gegarandeerden boterprijs met 45 Öre per kg verhoogd te krijgen. Dit komt overeen met gem. 2 Öre per kg volle melk.

De Zuivelbond voerde voor deze prijsverhoging verschillende argumenten aan als stijging van de bedrijfs- en levenskosten en teruggang van de productie. Wat dezen teruggang betreft, werd er op gewezen, dat de melkopbrengst per koe is gedaald van 2.996 kg in 1938/39 tot 2.289 kg in 1940/41, terwijl de opbrengst voor 1941/42 nog weer 200—300 kg lager werd geschat.

De Zuivelbond verzocht daarom den garantie-prijs voor boter te verhogen van 4,45 Kr. tot 4,90 Kr. per kg, maar heeft daarmede geen succes gehad bij de Regeering. De boterprijs is 3,89 Kr. gebleven voor het binnenland en 5,10 Kr. bij export. Door de vermindering van den boteruitvoer was in het jaar October 1941-42 evenwel reeds een staatstoelage van ongeveer 30 miljoen Kronen noodig om een doorsnee-opbrengst van 4,45 Kr. per kg boter te bereiken, zoodat het te begrijpen is, dat de Regeering er weinig voor voelde nog meer steun te geven.

Vooruitzichten voor 1943.

Wat de vooruitzichten van den landbouw betreft, verwacht het landbouweconomisch bedrijfsbureau als gevolg van den beteren oogst in 1942 een verbetering voor het loopende boekjaar. Ook liggen de prijzen van de producten iets hooger dan in 1941/42, hoewel anderszids dat ook voor de onkosten geldt.

Van beteekenis voor het Deensche boerenbedrijf zijn ongetwijfeld de betere vooruitzichten voor de varkenshouderij. Op grond van den veel grooteren aardappel-oogst — de teelt nam toe van 60.000 ha vóór den oorlog tot 100.000 ha in 1942 — kunnen meer varkens worden gehouden en de laatste tellingen wijzen inderdaad reeds op een toeneming. Daar komt bij, dat kortgeleden de prijs van de varkens met 24 Öre per kg of ongeveer 10% is verhoogd. Dit is vooral voor de kleine boeren van belang.

Deze feiten mede in aanmerking genomen, lijkt ons de door genoemd bedrijfsbureau uitgesproken verwachting van betere bedrijfsresultaten voor den Deenschen landbouw in 1942/43 dan in het afgelopen jaar gerechtvaardigd.

Ir. M. K. HYLKEMA.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Ambacht en Industrie. Nadere mededeeling inzake de organisatie van de stampwerk- en aanverwante industrie, en van de drijfriemenindustrie. Regelingen met betrekking tot het verwerken van biezen. (E.V. 19/3/43, pag. 312; Stct. No. 49).

Nadere regelingen voor de industrie ten aanzien van de goedkeuring van drukwerkorders, vervangingsmiddelen voor specerijen, vervaardiging van aroma's, jus en soepen, en verwerking van hout en houtafval. (E.V. 26/3/43, pag. 340; 2/4/43; Stct. Nos. 54, 55 en 56; Voedselvoorzieningsblad No. 19).

Arbeidszaken. Besluit inzake verlenging van den werktijd in land- en tuinbouw. Loonregeling voor arbeiders bij slooperswerkzaamheden in het kustgebied. (E.V. 19/3/43, pag. 310; Stct. No. 50).

Bedrijven. Nadere mededeeling inzake sluiting van bedrijven. Besluit inzake een heffingsregeling voor steunver-

leening aan stilgelegde bedrijven. (E.V. 19/3/43, pag. 310; Stct. No. 51; V.B. No. 30).

Handel. Nadere verordeningen met betrekking tot den handel in zaden van groenvoedergewassen, eieren, pluimvee, wild en konijnen, het voorhanden hebben van stremsel, aangifte van lompen, alsmede wijziging van de Plantaardige Vezelbeschikking 1940 No. 1. (E.V. 19/3/43, pag. 311; Stct. Nos. 50 en 51; Voedselvoorzieningsblad Nos. 16 en 17).

Saneringsmaatregelen ten aanzien van den kleinhandel in melk. Regeling van den handel in ijzeren en stalen gereedschappen. (E.V. 26/3/43, pag. 339; Stct. No. 57; Voedselvoorzieningsblad No. 18).

Pacht. Afkondiging van richtlijnen voor de Grondkamers voor Friesland en Limburg. (E.V. 2/4/43; Stct. No. 58).

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot de uitvoering van het Prijsvormingsbesluit 1941, wijziging van de Prijzenverordening 1942 vleesch, vleeschwaren en slachtafval, betalingsvoorwaarden in de drijfriemenindustrie, reparatieprijzen voor binnenvaartuigen. (E.V. 19/3/43, pag. 310, 311 en 312; Stct. Nos. 49 en 51; Voedselvoorzieningsblad No. 16).

Nadere prijsvoorschriften ten aanzien van generatoranthraciet, ruwvoerders en bietenblad- en keukenafvalmeel. (E.V. 26/3/43, pag. 339; Stct. No. 56; Voedselvoorzieningsblad No. 19).

Vorraden. Besluit inzake goederenvorraden van gesloten ondernemingen. (E.V. 26/3/43, pag. 338).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Landbouw. Mededeeling met betrekking tot de verhoging van de scheurpremie. (E.V. 19/3/43, pag. 312).

Vee. Nadere regelingen met betrekking tot rundvee. (E.V. 19/3/43, pag. 312).

Voedselvoorziening. Voorschriften inzake bestanddeelen van koffiesurrogaat en broodbereiding. Regeling ten aanzien van de inlevering van eieren. Regeling inzake consumptiemelk. (E.V. 19/3/43, pag. 310 en 312; 2/4/43; Stct. Nos. 48, 58 en 56; Voedselvoorzieningsblad No. 16).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Bankbiljetten. Besluit betreffende waardeloosverklaring van de bankbiljetten van 500 en 1000 gulden. (V.B. No. 10).

ONTVANGEN BOEKEN EN BROCHURES.

Nieuwe fiscale tegemoetkomingen aan door oorlogsgeweld getroffen. Toegelicht vanwege de stichting Centrale Voorziening te Rotterdam, in vervolg op een vorige opgaaf van dezen aard. (Rotterdam 1943; D. van Sijn & Zóonen).

Tekstuitgave van nieuwe regelingen ten aanzien van het arbeidsrecht, bewerkt door Mr. P. A. G. Ubink. (Alphen aan den Rijn 1943; N. Samsom N.V.).

Onderzoek naar de rentabiliteit van het schoenreparatiebedrijf (1 Oct. 1941—30 Sept. 1942). ('s-Gravenhage 1943; Economisch Instituut voor den Middenstand).

Uitgaven van het Centraal Normalisatiebureau, 's-Gravenhage:

Eenhedsformaten voor papier. Aanbevolen toepassingen (5e gewijzigde druk). Toepassing van de A-reeks der eenheidsformaten voor verschillende doeleinden.

Papiergewichten voor eenheidsformaten. Gewichten per m² en per 1000 vel (4e gew. druk). Genormaliseerde reeks papiergewichten voor eenheidsformaten.

Eenhedsformaten voor papier. Maximum afsnede. (2e ongew. druk). Maximum toelaatbare afsneden voor papierformaten volgens N 381 ten behoeve van de technische bewerking.

Eenhedsformaten voor papier. Formaten voor kaartsystemen en binnenmaten voor kaartenkasten. (2e gew. druk).

Rugtitel. Wijze van plaatsing van den in de lengte aangebrachten rugtitel van een boek of ander druk- of bindwerk.

De Juli-uitgave 1943 van den *Catalogus van normaalbladen en normaalvoorschriften*.

MAANDCIJFERS.

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In miljoenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	31 Mei 1943	30 Juni 1943	31 Mei 1943	30 Juni 1943
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	139	110	150	120
Ned. schatkistpapier	942	978	1103	1151
	1081	1088	1253	1271
Ander overheidspapier	13	13	14	14
Wissels	1	2	6	8
Bankiers in binnen- en buitenland	71	69	93	91
Prolong. en voorsch. op effecten	30	31	43	44
	115	115	156	157
Debiteuren	132	132	170	168
Effecten en syndicaten	17	16	26	25
Deelnemingen (incl. voorschotten)	10	9	21	22
	159	157	217	215
Gebouwen	13	14	17	17
Diverse reken. (incl. overl. posten)	1	1	1	1
Belegde bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1383	1389	1658	1675
Passiva:				
Crediteuren	984	991	1176	1192
Wissels				
Deposito's op termijn	111	115	134	139
Kassiers en genom. daggeldleeningen				
Diverse rekeningen	31	26	40	36
Bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1140	1146	1364	1381
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	73	73	84	84
	1383	1389	1658	1675

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels openmarktpapier, beleeningen, voorschotten a/h. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opetschb. schulden en diverse rekeningen
9 Aug. '43	3.453.461	139.857	3.658.846	3.589.927
2 " '43	3.414.407	141.187	3.615.739	3.552.322
26 Juli '43	3.412.105	137.970	3.621.239	3.546.832
19 " '43	3.387.195	139.352	3.592.210	3.523.304
12 " '43	3.356.239	137.895	3.559.798	3.490.892
5 " '43	3.335.701	146.619	3.548.007	3.479.092
28 Juni '43	3.181.800	332.036	3.578.369	3.517.522
21 " '43	3.161.277	318.864	3.544.673	3.483.827
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
9 Aug. '43	2.809.335	739.643	40.949	C. 356.525	—
2 " '43	2.793.470	717.920	40.932	C. 371.384	—
26 Juli '43	2.738.403	767.582	40.847	C. 454.424	—
19 " '43	2.700.670	781.592	41.042	C. 485.853	—
12 " '43	2.674.304	775.079	41.509	C. 498.954	—
5 " '43	2.648.121	790.116	40.855	C. 555.830	—
28 Juni '43	2.596.344	909.173	12.006	C. 568.975	—
21 " '43	2.553.810	916.996	13.021	C. 570.784	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

1) Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni), zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandsche portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen”.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskreditkassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulante	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
24 Juni '43	64.869	424	16.352	1.442	73.801	4.256	4.223
17 " '43	64.378	413	16.507	1.454	73.610	4.188	4.146
9 " '43	63.077	402	17.314	1.441	73.582	4.218	4.627
2 " '43	63.869	392	16.428	1.454	73.226	4.144	3.966
27 Mei '43	63.685	377	16.337	1.490	72.538	4.154	4.389
8 " '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

DUITSCHER RIJKSBANK.
(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Reutenbank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
31 Juli 1943	77,2	213,6	32.316,9	33,8
23 " 1943	77,5	243,2	30.688,3	21,1
15 " 1943	77,2	224,5	30.591,1	29,2
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
31 Juli '43	0,6	1.744,1	27.596,7	5.199,3	750,3
23 " '43	0,6	1.549,4	26.171,2	4.769,8	773,0
15 " '43	0,6	1.848,6	26.352,7	4.839,2	710,5
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	64,2

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	7 Juli 1943	31 Juli 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 272.552,95	f —
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	„ 883.188,88	„ 1.718.987,21
Voorschotten op ult. Mei/Juni 1943 aan de gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	„ 18.253.450,85	„ 20.100.083,61
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	„ 290.831.004,82	„ 291.186.593,67
Idem voor Suriname ¹⁾	„ 8.426.570,08	„ 8.456.870,68
Idem aan Curaçao ¹⁾	„ 69.986,55	„ 71.986,55
Kasvord. wegens credietverstrekking a. h. buitenland	„ 16.012.028,—	„ 16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	„ —	„ —
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	„ 231.781.289,77	„ 196.803.182,64
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	„ —	„ —
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ²⁾	„ 99.779.117,97	„ 98.032.714,76
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f —	f 14.903.582,64
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	„ —	„ —
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	„ —	„ —
Schatkistbiljetten in omloop	„ 106.636.000,—	„ 106.636.000,—
Schatkistpromessen in omloop	„ 2965.600.000,— ³⁾	„ 2907.200.000,— ³⁾
Daggeldleeningen	„ —	„ 138.000.000,—
Zilverbons in omloop	„ 218.823.524,50	„ 217.320.628,50
Schuld op ult. Mei/Juni 1943 aan de gem. wegens a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	„ —	„ —
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	„ 611.253,85	„ 26.167.809,88
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ²⁾	„ 541.993.747,52	„ 502.532.743,68
Id. aan andere Staatsbedrijvan ²⁾	„ 6.037.104,84	„ 4.967.104,84
Id. aan div. instellingen ²⁾	„ 350.603.152,23	„ 399.828.111,81

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst nihil. ³⁾ Idem nihil.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen Index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Aangifte van waarden	110	Logiesgelegenheid	124, 173	Visscherij	124, 159
Advertenties	69	Loonbelasting	54	Vleesch	124
Arbeidszaken	25, 158, 195, 258	Losdagen	54	Voedselvoorziening	26, 159, 173, 258
Bankbiljetten	258	Motorbrandstof	54	Voorraden	258
Bedrijven	258	Ollën	40	Vordering	26
Belastingen	12	Omzetbelasting	12, 54, 124	Waardepapieren	124
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Ondernemingsbelasting	159	Zaden	26, 110, 173
Binnenvaart	110, 124	Organisatie bedrijfsleven	12, 25, 172, 195	Zuivel	12, 110, 124, 159
Blauwmaanzaadkaf	54	Pacht	110, 258		
Boekhoud'ng	158	Pluimvee	40, 124, 173		
Bouwnijverheid	69	Prijsregelingen	12, 26, 40, 54, 83, 110, 124, 159, 195, 258		
Buitenlandsche handel	25, 82, 110, 124, 158	Rijnvaart	110		
Chemische producten	25	Schape	110		
Coöperatie	12	Sierteelt	12, 83		
Economische rechtspraak	25	Sleepvaart	110, 124		
Effecten	124	Spertijden	26		
Evacuatie	158	Steunregelingen	40		
Fruit	110	Stilgelegde bedrijven	26, 195		
Groenten	110	Tabak	124		
Grond	39	Textiel	69, 173		
Handel	12, 25, 39, 82, 110, 124, 195, 258	Tuinbouw	110, 124		
Hotels, enz.	39	Vee	26, 110, 124, 159, 258		
Industrie	12, 25, 26, 40, 54, 69, 110, 124, 158, 195, 258	Vennootschapsbelasting	54		
Kartelbesluit	159	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26		
Landbouw	26, 40, 83, 110, 124, 159, 173, 258	Vervoer	83, 110, 173		
Landstand	110	Verzekering	83, 110		

De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland

door

Dr. J. R. A. BUNING

32ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

PRIJS f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den Boekhandel
Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

Verschenen als 33e publicatie van
het N.E.I.:

Dr. P. J. VERDOORN

„De Verstarring der Productiekosten”

PRIJS f 5.—*

(Prijs voor leden en
donateurs van het N.E.I.
f 3.75)

Verkrijgbaar in den boekhandel
en bij de uitgevers

De Erven F. Bohn N.V., Haarlem

Productie en prijs- vorming op de Engelsche markt van Nederland- sche, Deensche en koloniale boter

door

Dr. H. J. FRIETEMA

22ste Publicatie van het
Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.15*

(Prijs voor donateurs
en leden v. h. N.E.I. f 2.25)

Verkrijgbaar in den boekhandel
Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 31 JULI 1943

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 47.674.966,61	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 294.163.850,81	Reserve	„ 11.200.000,—
Ander Overheidspapier	„ 6.693.626,68	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 538.635,55	Deposito's op Termijn	„ 50.368.840,—
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 13.222.841,88	Crediteuren	„ 291.030.906,06
Effecten en Syndicaten	„ 679.080,04	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	„ 8.307.560,46
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	„ 8.341.307,91	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.384.616,12
Debiteuren	„ 25.496.313,78	Aandeelhouders voor Effecten in Leendepôt	„ 12.969.450,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.578.683,26		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.384.616,12		
Effecten van Aandeelhouders in Leendepôt	„ 12.969.450,—		
	f 416.761.372,64		f 416.761.372,64